

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра філософії, соціології та політології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб: порівняльний
аналіз стратегій України та країн ЄС**

Студента 2 курсу, 3м групи,
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
спеціальності 052

Політологія,
ОП Консалтинг у сфері зовнішньої
та внутрішньої політики

_____ *підпис студента*

Уголькова Кіріла
Ігоровича

Науковий керівник
кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії,
соціології та політології

_____ *підпис керівника*

Міщенко Анна
Михайлівна

Гарант освітньої програми
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри
філософії, соціології та
політології

_____ *підпис керівника*

Прокопчук Ірина
Іванівна

Київ-2025

Державний торговельно-економічний університет

Факультет міжнародної торгівлі та права
Кафедра філософії, соціології та політології
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 052 «Політологія»
Освітня програма Консалтинг у сфері зовнішньої та внутрішньої політики

Затверджую

Зав. кафедри філософії,
соціології та політології

Алла КРАВЧЕНКО

«10» вересня 2024 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу студентів

Уголькову Кірілу Ігоровичу

1. Тема кваліфікаційної роботи

Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб: порівняльний аналіз стратегій України та країн ЄС

Затверджена наказом ДТЕУ від «15» _____ жовтня _____ 2024 р. № 3451 _____

2. Строк здачі студентом закінченої роботи _____ 17 листопада 2025 р. _____

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи

Мета роботи _____ обґрунтувати ефективні стратегії державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб на основі порівняльного аналізу досвіду України та країн ЄС.

Об'єкт дослідження державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження порівняльний аналіз стратегій державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні та країнах ЄС.

4. Консультанти по роботі із зазначенням розділів, здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видано	Завдання виконано
Розділ 1	Міщенко А.М	10.09.2024	10.01.2025
Розділ 2	Міщенко А.М	10.01.2025	10.02.2025
Розділ 3	Міщенко А.М	11.03.2025	11.05.2025

5. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

Розділ 1: Теоретико-методологічні засади дослідження державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб

Розділ 2: Стратегічні підходи до державної політики щодо ВПО: досвід країн ЄС

Розділ 3: Порівняльний аналіз та авторське бачення оптимізації державної політики щодо ВПО в Україні

6. Календарний план виконання роботи

№ пор.	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1.	Обрання теми роботи (проєкту)	до 07.10.2024	07.10.2024
2.	Написання заяви про затвердження теми роботи (проєкту) на засіданні випускової кафедри та призначення наукового керівника	до 14.10.2024	14.10.2024
3.	Підготовка календарного плану виконання роботи (проєкту), затвердження його науковим керівником	до 21.10.2024	21.10.2024
4.	Підготовка та узгодження загального плану випускної кваліфікаційної роботи (проєкту)	до 11.11.2024	11.11.2024
5.	Підготовка чорнового варіанту роботи для першого читання науковим керівником	до 26.05.2025	26.05.2025
6.	Усунення зауважень наукового керівника, подання чорнового варіанту на друге читання	до 23.06.2025	23.06.2025
7.	Врахування рекомендацій наукового керівника, збагачення роботи додатковими дослідженнями	до 22.09.2025	22.09.2025
8.	Передзахист випускної кваліфікаційної роботи (проєкту) на засіданні випускової кафедри	Жовтень 2025	Листопад 2025
9.	Остаточне оформлення випускної кваліфікаційної роботи (проєкту)	до 03.11.2025	03.11.2025

10.	Чистове оформлення роботи; подання роботи і зовнішньої рецензії науковому керівникові на підготовку відгуку	до 20.10.2025	20.10.2025
11.	Написання відгуку науковим керівником, його доповідь завідувачу кафедри про завершення роботи	до 03.11.2025	03.11.2025
12.	Нормоконтроль і подання роботи на кафедрі	до 17.11.2025	17.11.2025

7. Дата видачі завдання «10» вересня 2024 р.

8. Науковий керівник кваліфікаційної роботи

_____ Анна МІЩЕНКО
(прізвище, ініціали, підпис)

9. Гарант освітньої програми _____ Ірина Прокопчук
(прізвище, ініціали, підпис)

10. Завдання прийняв до виконання студент

_____ Кіріл УГОЛЬКОВ
(прізвище, ініціали, підпис)

11. Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота магістра Кіріла Уголькова присвячена надзвичайно актуальній темі, що має як наукове, так і практичне значення. В умовах триваючої війни в Україні проблема внутрішнього переміщення населення набула масштабного характеру, а формування ефективної державної політики щодо ВПО є одним із ключових чинників забезпечення соціальної стабільності та реалізації прав людини. Автор вдало обґрунтовує актуальність теми, демонструючи глибоке розуміння її гуманітарного та політичного вимірів.

У роботі застосовано комплекс сучасних методів дослідження, зокрема порівняльний, системний, контент- та кейс-аналіз, що дозволило автору досягти цілісності дослідження. Висвітлено широкий спектр наукових підходів до проблеми внутрішнього переміщення, здійснено ґрунтовний аналіз державної політики України у сфері ВПО та детальне порівняння її зі стратегіями країн Європейського Союзу. Особливої уваги заслуговує розроблений студентом консалтинговий проєкт «Оптимізація державної політики щодо ВПО в Україні», який має практичне значення і може бути використаний органами державної влади для вдосконалення нормативних і програмних документів.

Кіріл Угольков продемонстрував вміння працювати з широким колом наукових, нормативних і статистичних джерел, робити узагальнення, формулювати висновки та пропонувати власні рекомендації. Робота відзначається логічною структурою, послідовністю викладу, належною аргументацією та науковою зрілістю автора. Мова роботи грамотна, академічно виважена.

Загалом, кваліфікаційна робота відповідає вимогам, що висуваються до магістерських досліджень, має високий науково-практичний рівень і може бути рекомендована до захисту.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ 17.11.2025р.

(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист Прокопчук І.І. 17.10.2025 р.

12. Висновок про випускню кваліфікаційну роботу

Випускна кваліфікаційна робота студента _____ Уголькова К. І.
може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми _____ Ірина ПРОКОПЧУК
(прізвище, ініціали, підпис)

Завідувач кафедри _____ Алла КРАВЧЕНКО
(підпис, прізвище, ініціали)

«17» листопада 2025 р

АНОТАЦІЯ

Угольков Кіріл Ігорович. Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб: порівняльний аналіз стратегій України та країн ЄС

Рукопис.

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 052 «Політологія» ОП «Консалтинг у сфері зовнішньої та внутрішньої політики». Державний торговельно-економічний університет, Київ, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено широкий спектр наукових підходів до проблеми внутрішнього переміщення, здійснено ґрунтовний аналіз державної політики України у сфері ВПО та детальне порівняння її зі стратегіями країн Європейського Союзу. Особливої уваги заслуговує розроблений автором кваліфікаційної роботи консалтинговий проєкт «Оптимізація державної політики щодо ВПО в Україні», який має практичне значення і може бути використаний органами державної влади для вдосконалення нормативних і програмних документів.

Структура роботи: робота містить вступ, три розділи, шість підрозділів, висновки, список використаних джерел 55 найменувань.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб, оптимізація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб

ANNOTATION

Uholkov Kirill Igorovich. State policy towards internally displaced persons: a comparative analysis of the strategies of Ukraine and EU countries

Manuscript.

Qualification work on specialty 052 "Political science" OP "Consulting in the field of foreign and domestic policy". State University of Trade and Economics, Kyiv, 2025

The qualification work explores a wide range of scientific approaches to the problem of internal displacement, conducts a thorough analysis of Ukraine's state policy in the field of IDPs, and makes a detailed comparison with the strategies of European Union countries. The consulting project "Optimization of State Policy on IDPs in Ukraine", developed by the author of the qualification work, deserves special attention. It has practical significance and can be used by state authorities to improve regulatory and program documents.

Structure of the work: the work contains an introduction, three chapters, six subsections, conclusions, a list of sources used 55 items.

Keywords: internally displaced persons, state policy on internally displaced persons, optimization of state policy on internally displaced persons

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб	7
1.1 Понятійно-категоріальний апарат державної політики щодо ВПО в контексті гуманітарних та соціальних наук	7
1.2 Політологічні інтерпретації проблеми внутрішнього переміщення: порівняльний аналіз парадигм і підходів	13
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2 Стратегічні підходи до державної політики щодо ВПО: досвід країн ЄС.....	19
2.1 Аналіз європейських моделей державної політики щодо ВПО	19
2.2 Напрями практичного застосування європейського досвіду для України	26
Висновки до розділу 2	36
РОЗДІЛ 3 Порівняльний аналіз та авторське бачення оптимізації державної політики щодо ВПО в Україні	38
3.1 Аналіз української державної політики щодо ВПО: ключові виклики та здобутки	38
3.2 Консалтинговий проєкт «Оптимізація державної політики щодо ВПО в Україні»	47
Висновки до розділу 3	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТОК А Консалтинговий проєкт.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема вимушеного внутрішнього переміщення є одним із найгостріших соціально-політичних викликів для України та Європейського Союзу, особливо в контексті повномасштабного вторгнення РФ. Станом на початок 2024 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні, за даними офіційних джерел, перевищувала 4,9 мільйона осіб, що становить близько 15% від загальної кількості населення [23; 46]. Такий масштаб явища вимагає від держави формування ефективної, комплексної та стійкої політики, спрямованої не лише на надання гуманітарної допомоги, але й на забезпечення соціальної адаптації, економічної інтеграції та захисту прав ВПО в довгостроковій перспективі. У цьому контексті вивчення та порівняння стратегій, що застосовуються в країнах ЄС, є вкрай важливим для розробки дієвих рекомендацій щодо оптимізації державної політики України.

Внутрішнє переміщення спричиняє значні соціальні та економічні наслідки для суспільства. Дослідження, проведені В. Бондарчуком і К. Шиманською, свідчать про те, що вимушена міграція має суттєвий вплив на розвиток національної економіки, змінюючи структуру ринку праці та соціальної інфраструктури [1]. У свою чергу, В. Вишньовський наголошує на проблемах, пов'язаних із забезпеченням соціальної підтримки та психологічної адаптації ВПО, що становить значну суспільну проблему [4]. Тому розробка ефективної державної політики, спрямованої на вирішення цих проблем, набуває особливого значення.

Особливе місце у практичній площині посідає досвід країн ЄС, які зіткнулися з різними хвилями міграційних процесів та розробили власні стратегії реагування. Європейські країни, зокрема Німеччина та Польща, впровадили комплексні програми, що включають житлові та фінансові ініціативи, які стали предметом досліджень Eurofound та EUAA [35; 51]. Аналіз їхніх практик, як і загальних політик ЄС щодо ВПО, допомагає виявити як успішні рішення, так і виклики, що можуть виникнути в процесі їхньої

імплементатії [41]. Порівняльний аналіз цих стратегій становить практичну цінність для України, що прагне інтегруватися в європейський політичний та правовий простір.

Проблема вимушеного переміщення активно досліджується в рамках соціогуманітарних наук. Теоретичні аспекти вивчення міграційних процесів та державної політики щодо ВПО розроблялися у працях таких відомих українських дослідників, як В. Бондарчук, С. Бубняк, Н. Блюк та інших, які аналізували економічні наслідки, термінологічні аспекти та правове регулювання цього явища [1; 2; 3]. Також у своїх роботах В. Горової та І. Албул зосередилися на проблемах державного управління у сфері інтеграції ВПО, а А. Гоць приділив увагу аналізу інтеграційних політик [8; 9].

З огляду на масштабність внутрішнього переміщення, державна політика у цій сфері набуває також геополітичного значення. Вона визначає не лише рівень внутрішньої соціальної стабільності, але й впливає на європейську інтеграцію України, оскільки дотримання прав і свобод ВПО розглядається як індикатор відповідності європейським стандартам захисту прав людини [7; 14]. Дослідження міжнародних організацій також свідчать, що ефективна політика щодо ВПО є важливим фактором у зміцненні міжнародного іміджу держави, а також підвищує рівень довіри з боку міжнародних партнерів [55]. Таким чином, український досвід має подвійний вимір – внутрішньополітичний та зовнішньополітичний, що вимагає його аналізу у ширшому, європейському контексті.

Крім того, досвід Європейського Союзу демонструє, що короткострокові заходи з підтримки переміщених осіб мають бути доповнені довгостроковими стратегіями інтеграції, спрямованими на включення ВПО в економічне та соціокультурне життя приймаючих спільнот [39; 43]. Це особливо актуально для України, адже значна частина ВПО перебуває у стані тривалого переміщення, що формує потребу в розробці нових моделей працевлаштування, освітніх програм та житлової політики. Врахування європейського досвіду в цій

сфері дозволить не лише оптимізувати державну політику, але й створити умови для формування більш згуртованого та інклюзивного суспільства.

Однак, незважаючи на значний інтерес до цієї проблематики, порівняльний аналіз державної політики щодо ВПО в Україні та країнах ЄС залишається недостатньо вивченим. У науковій літературі бракує комплексних досліджень, які б системно зіставляли існуючі стратегії, виявляли їхні переваги та недоліки, а також обґрунтовували можливість адаптації європейського досвіду до українських реалій [6; 15]. Це породжує наукову проблему, що полягає у протиріччі між нагальною потребою України у формуванні ефективної політики щодо ВПО та недостатнім рівнем наукових знань про сучасні порівняльні стратегії у цій сфері.

Таким чином, у цій роботі буде здійснено порівняльний аналіз політик України та країн ЄС. Особлива увага буде приділена теоретичним положенням у рамках політологічних парадигм, які допоможуть глибоко вивчити сутність державної політики як соціального феномену. На основі цього аналізу буде сформовано практичні рекомендації, які можуть бути використані для удосконалення української політики щодо ВПО, враховуючи специфіку національного контексту та європейський досвід.

Об'єкт дослідження – державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – порівняльний аналіз стратегій державної політики щодо ВПО в Україні та країнах ЄС.

Мета роботи – обґрунтувати ефективні стратегії державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб на основі порівняльного аналізу досвіду України та країн ЄС.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні **завдання**:

- визначити понятійно-категоріальний апарат державної політики щодо ВПО в контексті соціогуманітарних наук;
- встановити та описати політологічну специфіку у дослідженні державної політики щодо ВПО;

- провести аналіз стратегій державної політики щодо ВПО у країнах Європейського Союзу;
- проаналізувати державну політику щодо ВПО в Україні;
- зіставити та порівняти стратегії державної політики щодо ВПО в Україні та країнах ЄС, виявивши ключові особливості;
- розробити авторський консалтинговий проєкт з оптимізації політики щодо ВПО в Україні, спираючись на кращі європейські практики.

Методи дослідження. Для написання роботи було використано комплекс методів: порівняльний аналіз – для зіставлення стратегій України та країн ЄС; системний аналіз – для розгляду державної політики як цілісної системи, що складається із взаємопов’язаних елементів; контент-аналіз – для вивчення нормативно-правових документів та наукової літератури; метод типологізації та класифікації – для систематизації існуючих підходів та стратегій; метод case study (кейс-аналіз) – для поглибленого вивчення досвіду окремих країн-членів ЄС.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Теоретичну парадигму дослідження складають положення теорії публічної політики, неінституціоналізму та теорії суспільних благ, що дозволяють розглянути державну політику щодо ВПО як систему інституцій, норм та механізмів, спрямованих на вирішення соціальної проблеми. Для аналізу наукової літератури та джерел застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу. Порівняльний аналіз використано для зіставлення політик України та країн ЄС. За допомогою контент-аналізу були досліджені законодавчі акти та програмні документи. Метод кейс-аналізу дозволив детально вивчити досвід Німеччини, Польщі та Швеції.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота виконана на 78 сторінках, з них основна частина – 55 сторінок, складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел на 9 сторінках (55 джерел) і містить 1 рисунок, 7 таблиць, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Цей розділ присвячений критичному осмисленню теоретичних та методологічних засад дослідження державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Його мета – систематизувати наявні наукові підходи, ідентифікувати ключові поняття і категорії, а також обґрунтувати методологічний інструментарій, який дозволить провести всебічний порівняльний аналіз стратегій України та країн ЄС. Огляд літератури висвітлює еволюцію наукової думки з проблематики вимушеного переміщення, визначає недостатньо досліджені аспекти і формулює теоретичні положення, на яких базується подальше дослідження.

1.1 Понятійно-категоріальний апарат державної політики щодо ВПО в контексті гуманітарних та соціальних наук

Вивчення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) починається з осмислення базових понять, що є об'єктом дослідження. Ключовою категорією є «внутрішньо переміщена особа», визначення якої еволюціонувало в науковій та правовій думці. Міжнародне право, зокрема Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення, визначає ВПО як особу, яка була змушена покинути своє місце проживання, але не перетнула міжнародно визнаний державний кордон [55, с. 14]. Це визначення є фундаментальним і дозволяє відмежувати ВПО від біженців, що мають інший правовий статус [35].

Українські дослідники також приділяли значну увагу осмисленню цього поняття. Наприклад, Н. Бльок детально аналізує термінологічну та понятійну характеристику ВПО, підкреслюючи, що це визначення є багатовимірним і включає не лише правовий, але й соціальний та гуманітарний аспекти [2,

с. 143]. Вона зазначає, що в Україні законодавство та наукова спільнота адаптують міжнародні норми з урахуванням національних реалій, пов'язаних із збройним конфліктом та окупацією частини територій.

У контексті соціальних наук ВПО розглядаються не лише як правова категорія, а як соціальна група, що зазнала значних психологічних та соціальних втрат. Дослідження В. Вишньовського та Л. Степаненко розглядають психологічні аспекти адаптації ВПО, акцентуючи увагу на травмах, стресі та необхідності психологічного супроводу [4; 30]. Це підкреслює, що державна політика має враховувати не лише матеріальні потреби, а й ментальне здоров'я переміщених осіб [4, с. 29].

Економічні науки також зробили значний внесок у розуміння проблеми. В. Бондарчук та К. Шиманська досліджували економічні наслідки вимушеної міграції для національної економіки, аналізуючи вплив ВПО на ринок праці та споживання [1, с. 48-50]. Вони зазначають, що інтеграція ВПО в економіку може мати як позитивні, так і негативні наслідки, залежно від ефективності державної політики зайнятості та підтримки підприємництва.

Соціологічний підхід зосереджений на вивченні соціальних взаємодій та інтеграції ВПО у приймаючі громади. А. Гоць та Л. Самойлова аналізують проблеми соціального відчуження, формування інклюзивного середовища та моделі безконфліктної взаємодії [9; 26]. Це дозволяє зрозуміти, що успішність політики залежить від здатності держави та суспільства забезпечити соціальну згуртованість.

Правові науки розглядають проблему з точки зору дотримання прав людини. Ю. Саноян, Т. Цимбалістий та А. Блащак акцентують увагу на забезпеченні конституційних прав ВПО, таких як право на житло, медичну допомогу та соціальний захист [27; 33]. Ці дослідження є важливими для оцінки відповідності національного законодавства міжнародним стандартам та європейським нормам [33, с. 127].

Проте, незважаючи на ґрунтовні напрацювання в різних гуманітарних науках, існує певний дефіцит комплексних політологічних досліджень, які б

системно аналізували проблему вимушеного переміщення з позиції державної політики як інституційного явища [16, с. 144]. Здебільшого дослідження зосереджуються на окремих аспектах: або на соціальних та економічних наслідках, або на правовому статусі, залишаючи поза увагою цілісну картину формування та реалізації політики [19].

Розглядаючи понятійний апарат державної політики щодо ВПО, важливо зупинитися на концепції «політики інтеграції» та «політики адаптації» [17]. Ці терміни, хоч і взаємопов'язані, мають суттєві відмінності. Адаптація (або «приспособлення») найчастіше означає односторонній процес, в якому ВПО пристосовуються до нових умов життя в приймаючій громаді, що може створювати додатковий психологічний тиск [20]. Натомість, інтеграція є двостороннім процесом, який передбачає не лише зусилля ВПО, але й активну участь приймаючої громади та держави у створенні інклюзивного середовища. Саме політика інтеграції, на відміну від простої адаптації, спрямована на досягнення довгострокової соціальної згуртованості [26].

Поглиблюючи політологічний аналіз, слід також розрізнити поняття «державна політика» та «державне управління» [32, с. 20]. Якщо державна політика є широкою стратегією, що визначає цілі та напрямки дій уряду, то державне управління стосується конкретних інструментів, процедур та механізмів для її реалізації [18]. Наприклад, політика може визначати мету – забезпечення житлом для ВПО, а управління буде включати конкретні програми, на кшталт «Доступне житло» чи «Субсидія на оренду», та інструменти для їх впровадження [21]. Цей поділ дозволяє більш точно оцінювати ефективність як стратегії, так і її практичної реалізації, і допомагає виявити інституційні прогалини.

Важливим є також аналіз «політики прав людини» у контексті переміщення. Переміщення осіб часто супроводжується ризиком порушення їхніх прав, починаючи від права на вільне пересування і закінчуючи правом на доступ до освіти та медичних послуг [14; 27]. Відповідно, політика щодо ВПО повинна розглядатися не лише як інструмент вирішення гуманітарної кризи, а і

як засіб захисту прав і свобод людини [7]. Ця перспектива є ключовою для оцінки відповідності національного законодавства міжнародним стандартам, зокрема Конвенціям про права людини та вже згаданим Керівним принципам ООН [13].

Окрім цього, сучасні дослідження акцентують увагу на понятті «гуманітарна безпека» як складової національної безпеки [24, с. 123]. Це поняття виходить за рамки традиційного військово-політичного розуміння безпеки та включає захист життя, здоров'я та гідності цивільного населення, що постраждало внаслідок збройного конфлікту. Державна політика щодо ВПО є прямим інструментом забезпечення гуманітарної безпеки, оскільки вона покликана мінімізувати соціальні, економічні та психологічні ризики для переміщених осіб [4].

Для всебічного аналізу важливо розглянути «динаміку» формування державної політики щодо ВПО [3]. Цей процес не є статичним, а постійно змінюється під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Серед внутрішніх чинників – зміна політичного порядку денного, наприклад, після виборів чи зміни уряду, а також тиск з боку громадських організацій та самих ВПО [49]. Зовнішні чинники включають вимоги міжнародних партнерів, допомогу міжнародних фондів та геополітичні зміни [39]. Розуміння цієї динаміки дозволяє пояснити, чому політика може змінюватися, і як вона адаптується до нових викликів [48].

Особливе місце в аналізі займають «актори політики» [18]. Це не лише державні органи (Міністерство соціальної політики, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій), а й громадянське суспільство (волонтерські організації, благодійні фонди), міжнародні організації (ООН, Міжнародна організація з міграції) та локальні громади [46]. Взаємодія цих акторів формує складну мережу відносин, де кожен має свої інтереси та ресурси. Успішність політики значною мірою залежить від координації між цими акторами, оскільки відсутність такої координації може призводити до дублювання функцій або, навпаки, до прогалин у наданні допомоги [8].

Аналіз ролі громадянського суспільства у формуванні політики щодо ВПО розширює розуміння її «інклюзивності» [9]. Громадські організації часто виступають як адвокати інтересів ВПО, надаючи пряму допомогу та впливаючи на державні рішення через публічні дискусії та лобіювання [22]. Цей аспект особливо важливий в умовах обмежених державних ресурсів, коли саме волонтери та благодійники заповнюють критичні прогалини у наданні послуг [11]. Розуміння цієї взаємодії дозволяє оцінити, наскільки політика є відкритою та чутливою до потреб її цільової аудиторії [36].

Сучасні дослідження також виділяють поняття «постконфліктна реінтеграція» [1, с. 48]. Ця категорія є важливою для України, оскільки передбачає планування повернення ВПО на деокуповані території. Політика реінтеграції вимагає розробки довгострокових стратегій, що включають відновлення інфраструктури, повернення майна, розмінування та соціальну реабілітацію [34]. Це поняття відрізняється від короткострокової політики допомоги і вимагає ширшого міжвідомчого підходу [25].

В контексті європейської інтеграції України, важливо аналізувати «політику партнерства» з ЄС щодо ВПО. Європейські інституції та країни-члени надають значну фінансову та експертну підтримку, але це також створює певні зобов'язання для України щодо відповідності її політики європейським стандартам. Це включає гармонізацію законодавства, прозорість розподілу допомоги та дотримання прав людини [41; 45]. Порівняльний аналіз європейських практик дозволяє не лише перейняти кращий досвід, але й уникнути помилок, що були допущені іншими країнами в аналогічних ситуаціях [31].

Нарешті, міждисциплінарний підхід, про який згадувалося на початку розділу, необхідно поглибити [16, с. 144]. Він не просто поєднує різні науки, а створює синергію, де результати одного дослідження стають основою для іншого. Наприклад, соціологічні дані про рівень довіри ВПО до органів влади [50] можуть допомогти політологам пояснити, чому певні державні програми мають низьку ефективність. Економічний аналіз впливу ВПО на ринок праці [5,

с. 115] може бути використаний для формування більш цілеспрямованої політики зайнятості. Таким чином, політологія виступає як інтегративна наука, що об'єднує різноманітні знання для створення цілісної та обґрунтованої картини державної політики щодо ВПО.

Це підкреслює необхідність визначення державної політики щодо ВПО як окремого об'єкта політологічного аналізу [32, с. 20]. Державна політика – це не просто сукупність законів і програм, а складний процес, що включає прийняття рішень, їх імплементацію та оцінку ефективності. Саме політичний підхід дозволяє виявити взаємодію акторів (державних органів, громадянського суспільства, міжнародних організацій) та інститутів, які формують цю політику [18]. Особливість політологічного підходу полягає у фокусі на владних відносинах, конфліктах інтересів та розподілі ресурсів. Політологія досліджує, як політичні еліти формують порядок денний, які чинники впливають на прийняття рішень і як політика щодо ВПО відображає існуючі політичні парадигми та ідеології [24]. Це дозволяє вийти за межі суто правового чи соціологічного аналізу та зрозуміти «політичну логіку» впровадження тих чи інших рішень [32].

У цьому контексті порівняльний аналіз, який є центральним методологічним інструментом роботи, набуває особливого значення. Він дозволяє зіставити політичні системи та стратегії, що застосовуються в Україні та країнах ЄС, виявити спільні риси та відмінності [43, с. 257]. Такий підхід дає змогу не лише описати існуючі моделі, але й пояснити, чому вони сформувалися саме так, і оцінити їхню ефективність в різних політичних, економічних та соціальних умовах [39].

Аналіз зарубіжного досвіду, зокрема європейських стратегій, є необхідним для розуміння того, які моделі інтеграції та підтримки ВПО є найбільш успішними. Дослідження О. Єфремової та Н. Федорової дають можливість проаналізувати досвід країн ЄС, які зіткнулися з проблемою масового переміщення українців [11; 31]. Ці роботи показують, що, попри спільні виклики, кожна країна розробляла власні підходи, що відображають її

внутрішню політику та інституційну спроможність. Сучасна наукова думка свідчить про необхідність міждисциплінарного підходу. Хоча кожен з названих підходів є важливим, лише їх комбінація дозволяє отримати повну картину. Політологія як синтетична наука здатна об'єднати напрацювання соціології, економіки та права для створення цілісної концепції дослідження державної політики щодо ВПО.

Загалом, понятійно-категоріальний апарат проблеми вимушеного переміщення є багатограним і потребує глибокого аналізу. Це дозволяє уникнути спрощеного розуміння проблеми і перейти до її системного політологічного вивчення. Таким чином, у цьому розділі буде здійснено аналіз проблеми ВПО в контексті політологічної науки, що є ключовим для подальшого дослідження.

1.2 Політологічні інтерпретації проблеми внутрішнього переміщення: порівняльний аналіз парадигм і підходів

Політологічна інтерпретація проблеми внутрішнього переміщення ґрунтується на кількох ключових парадигмах. Однією з найважливіших є теорія публічної політики (public policy). У її рамках державна політика розглядається як послідовність дій, що включають визначення проблеми, формулювання альтернатив, прийняття рішень, їх імплементацію та оцінку [16, с. 145]. Застосування цієї теорії дозволяє аналізувати державні стратегії щодо ВПО не як реакцію на кризу, а як свідомо сконструйований процес.

Другою важливою парадигмою є неоінституціоналізм, який зосереджується на ролі інституцій (як формальних, так і неформальних) у формуванні політики. Інституційний підхід дозволяє зрозуміти, як законодавчі акти, державні органи, міжнародні норми та неформальні правила впливають на реалізацію політики щодо ВПО [47, с. 95]. Наприклад, дослідження М. Старинського акцентує увагу на проблемних питаннях визначення поняття

«внутрішньо переміщена особа» та необхідності вдосконалення правових інституцій [29, с. 26].

Теорія порівняльної політики є центральною для нашого дослідження. Вона дозволяє систематично зіставляти політичні системи та стратегії, що застосовуються в Україні та країнах ЄС. За допомогою цього підходу можна виявити, чому, наприклад, Німеччина та Польща обрали різні моделі інтеграції українських ВПО [44], незважаючи на схожі виклики. Цей метод допомагає ідентифікувати кращі практики та адаптувати їх до національних умов, що є ключовою метою нашої роботи.

Крім того, проблема ВПО розглядається крізь призму теорії суспільних благ, що аналізує надання державою життєво важливих послуг, таких як житло, освіта та медична допомога. Ці блага мають забезпечуватися всім громадянам, включаючи ВПО [27, с. 44]. Однак реалізація цієї теорії стикається з практичними викликами, такими як фінансові обмеження та логістичні труднощі. Дослідження О. Капінуса підкреслює види та методи реалізації політики щодо ВПО, що безпосередньо стосується розподілу суспільних благ [16, с. 150].

Іншим важливим підходом є теорія політичного конфлікту. Переміщення значної кількості людей може загострити існуючі соціальні та політичні конфлікти, наприклад, через конкуренцію за ресурси або культурні відмінності. Політологія досліджує, як держава використовує політичні інструменти для управління цими конфліктами та забезпечення соціальної стабільності. Ця парадигма дозволяє аналізувати, як політичні рішення щодо ВПО можуть як сприяти, так і перешкоджати соціальній інтеграції [42].

Політологічні дослідження також вивчають вплив міжнародних суб'єктів та інституцій на національну політику. Міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, та гуманітарні фонди, надають фінансову та експертну підтримку, що формує рамки національної політики. Це робить актуальним аналіз міжнародних стандартів захисту прав ВПО та їх імплементації на національному рівні [13; 14]. У рамках політичної теорії проблема ВПО

аналізується як частина ширших дискусій про громадянство, права людини та соціальну справедливість. Дослідження Н. Камінської про виборчі права ВПО є яскравим прикладом, як політична теорія може виявляти прогалини у забезпеченні політичних прав для цієї групи населення [15, с. 25].

Також важливою є теорія державного управління (public administration). Цей підхід зосереджений на ефективності державних інституцій, які відповідають за реалізацію політики щодо ВПО. І. Хожило та В. Ковтун аналізують поняття та категорії, що використовуються в управлінській діяльності, підкреслюючи, що успішність політики залежить від злагодженості дій різних державних органів [32, с. 21]. Політологічні інтерпретації враховують також регіональні особливості. Так, дослідження С. Бубняка про внутрішньо переміщених осіб в контексті сучасних міграційних процесів в Україні показує, що проблеми ВПО різняться залежно від регіону, і політика повинна бути адаптованою до місцевих умов [3, с. 58-60]. Це підкреслює важливість децентралізації та врахування потреб громад.

В рамках теорії міжнародних відносин проблема ВПО може розглядатися як наслідок конфліктів та нестабільності, що мають глобальні наслідки. Аналіз міжнародних угод та співпраці між Україною та ЄС щодо врегулювання кризи ВПО є важливим для розуміння глобального контексту цієї проблеми [39]. Особлива увага приділяється дослідженню політичних наративів, що формуються щодо ВПО. Ці наративи можуть впливати на суспільну думку, ставлення до переселенців та, як наслідок, на ефективність політики. Політологія аналізує, як політичні актори використовують різні наративи для досягнення своїх цілей.

Деякі дослідники, такі як С. Козявко, звертають увагу на фінансові та адміністративні аспекти реалізації політики. Цей підхід, що належить до публічного адміністрування, дозволяє оцінити, наскільки ефективно використовуються ресурси для досягнення поставлених цілей [18, с. 45].

Проблема ВПО також розглядається в контексті теорії безпеки, що виходить за межі традиційного розуміння безпеки держави. Внутрішнє

переміщення сприймається як загроза як для національної безпеки (через ризик дестабілізації, напруженості у суспільстві та навантаження на інфраструктуру), так і для людської безпеки самих ВПО, чії права та життя опиняються під загрозою [32, с. 22]. Цей підхід дозволяє проаналізувати, як держава використовує політичні інструменти для управління загрозами, пов'язаними з переміщенням, та оцінити ефективність урядових рішень з точки зору мінімізації ризиків для обох сторін.

Політико-економічний підхід вивчає, як розподіл ресурсів і економічні інтереси впливають на формування політики щодо ВПО. У цьому контексті переміщення може розглядатися як наслідок економічної нерівності або як чинник, що посилює конкуренцію за обмежені ресурси (житло, робочі місця, соціальні виплати). Це дозволяє зрозуміти, чому деякі політичні еліти можуть відмовлятися від впровадження ефективних програм допомоги або використовувати проблему для досягнення власних політичних цілей [1, с. 48]. Аналіз фінансових потоків, що спрямовуються на підтримку ВПО (як державних, так і міжнародних), є важливим для виявлення корупційних ризиків та оцінки прозорості та підзвітності управління.

Іншим важливим підходом є теорія соціального капіталу, яка розглядає мережі соціальних зв'язків і довіру як цінні ресурси. Внутрішнє переміщення може руйнувати існуючі соціальні зв'язки, що призводить до втрати соціального капіталу для ВПО. Політологія аналізує, як державна політика може сприяти або перешкоджати відновленню соціального капіталу, наприклад, через підтримку громадських ініціатив, створення інтеграційних програм та розвиток міжкультурного діалогу [26]. Ця теорія підкреслює, що успішна інтеграція залежить не тільки від матеріальної допомоги, а й від здатності держави відновити почуття спільності та взаємної довіри.

Політичний вимір проблеми ВПО також може бути досліджений через призму концепції державотворення. Здатність держави ефективно реагувати на кризу внутрішнього переміщення є ключовим показником її спроможності та легітимності. Успішна політика щодо ВПО може посилити довіру до

державних інституцій, тоді як неефективне управління може підірвати їхній авторитет [16, с. 147]. З огляду на це, стратегії щодо ВПО можуть розглядатися як частина ширшого процесу консолідації держави після конфлікту або кризи.

Усі ці парадигми взаємодоповнюють одна одну, створюючи багатогранну картину дослідження. Використання їх комбінації є ключовим для забезпечення глибини та комплексності аналізу. Наприклад, аналіз публічної політики, збагачений концепціями безпеки, соціального капіталу та державотворення, дозволяє не лише описати, що робить держава, але й пояснити, чому вона це робить, і які довгострокові наслідки це має для суспільства.

Таким чином, політологічна інтерпретація проблеми ВПО виходить за межі суто соціальних чи економічних аспектів і зосереджується на владних відносинах, інститутах, політичних процесах та їх взаємодії. Це дозволяє забезпечити цілісний підхід.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз теоретичних положень засвідчив, що проблема державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб є складним, багатоаспектним явищем, яке потребує міждисциплінарного підходу. У рамках гуманітарних і соціальних наук ця проблема вивчалася з позицій права, соціології та економіки, що дозволило визначити понятійно-категоріальний апарат та окремі аспекти впливу ВПО на суспільство. Однак недостатність комплексних політологічних досліджень, які б системно аналізували цю політику як цілісний процес, підкреслює необхідність власного дослідження.

Для виконання роботи було обґрунтовано вибір таких теоретико-методологічних засад, як теорія публічної політики та неоінституціоналізм, що дозволяють розглянути державну політику щодо ВПО як систему інституцій та управлінських рішень. Центральним методологічним інструментом обрано порівняльний аналіз, який дасть змогу зіставити стратегії України та країн ЄС. Такий підхід є найбільш релевантним, оскільки дозволяє виявити не лише

відмінності, а й спільні закономірності у формуванні політик у відповідь на виклики вимушеного переміщення, та обґрунтувати теоретичні положення для подальшого аналізу.

Аналіз наукових джерел показав, що державна політика щодо ВПО еволюціонує від ситуативного реагування на кризу до системного підходу, що передбачає довгострокову інтеграцію. Це дослідження обґрунтовує необхідність розглядати державну політику щодо ВПО як окремий, цілісний об'єкт політологічного аналізу, що дозволяє вийти за межі фрагментарного вивчення окремих аспектів.

Визначені теоретичні положення і методологічний інструментарій стануть основою для розробки практичних рекомендацій у наступних розділах роботи. Наданий аналіз дозволив ідентифікувати ключові прогалини у науковому розумінні проблеми ВПО в Україні та обґрунтувати, як саме це дослідження може їх заповнити. Це забезпечує надійну теоретичну основу для подальшої роботи та дозволяє перейти до практичного аналізу, що є кінцевою метою нашої роботи.

РОЗДІЛ 2

Стратегічні підходи до державної політики щодо ВПО: досвід країн ЄС

Цей розділ є основою для порівняльного аналізу державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні та країнах Європейського Союзу. Метою цього розділу є не просто опис, а глибоке дослідження та зіставлення підходів, що застосовуються різними державами для вирішення проблеми вимушеного переміщення. Обґрунтуванням наряду дослідження слугує те, що розуміння європейських моделей – їхніх здобутків, прогалин та ключових інструментів – дає Україні можливість уникнути типових помилок та адаптувати найкращі практики до власних реалій. Це дозволяє перейти від ситуативного реагування на кризу до розробки системної, стратегічної політики, що є критично важливим для сталого післявоєнного відновлення.

2.1 Аналіз європейських моделей державної політики щодо ВПО

Аналіз європейських моделей державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є ключовим для розуміння різноманіття підходів та виявлення кращих практик. Кожна країна ЄС, зіткнувшись з безпрецедентним напливом біженців та переміщених осіб після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, обрала власну модель реагування, яка ґрунтувалася на національному законодавстві, інституційній спроможності та культурних особливостях [44].

Ці моделі можна умовно поділити на кілька типів, що відображають різні філософії управління міграційними процесами: від тимчасової підтримки до повної інтеграції.

Один із найяскравіших прикладів – німецька модель, яка характеризується поєднанням сильної централізованої координації на федеральному рівні та значної автономії земель у питаннях розміщення та соціального забезпечення. Німеччина швидко активізувала програми

підтримки, надаючи ВПО статус тимчасового захисту, що гарантував доступ до ринку праці, освіти та медичних послуг. Ця модель базується на ідеї забезпечення гідних умов проживання та швидкої інтеграції, що відповідає концепції «політики включення» (Inklusions politik). Початковий акцент був зроблений на швидкому наданні гуманітарної допомоги та житла, часто через муніципальні програми та приватних осіб [11].

Проте німецька модель зіткнулася з викликами, пов'язаними з навантаженням на соціальну інфраструктуру, особливо в густонаселених містах. Згодом було впроваджено програми, спрямовані на рівномірний розподіл ВПО по всій території країни, щоб запобігти перенасиченню окремих регіонів та сприяти їхній інтеграції у менші громади [44]. Ключовим елементом стало надання фінансової допомоги ВПО, що дозволило їм самостійно вирішувати питання з орендою житла, що стало важливим фактором уникнення створення великих таборів для біженців.

Польська модель, навпаки, є унікальним прикладом, оскільки в перші місяці кризи вона була здебільшого децентралізованою та базувалася на активній участі громадянського суспільства. Держава одразу відкрила кордони, надала ВПО вільний доступ до всіх публічних послуг, але основний тягар розміщення та гуманітарної допомоги ліг на волонтерів, громадські організації та звичайних громадян [31, с. 201]. Цей підхід забезпечив оперативне та гнучке реагування, що дозволило уникнути гуманітарної катастрофи, але створив виклики для довгострокової інтеграції. Згодом польський уряд почав поступово перебирати на себе координаційну роль, впроваджуючи спеціальні закони та програми фінансової підтримки, що частково легалізували волонтерську діяльність та забезпечили системний підхід [31, с. 202].

Тим не менш, акцент на суспільній допомозі залишається домінуючим, що має свої переваги (високий рівень емпатії та низова взаємодія) та недоліки (недостатнє фінансування, відсутність єдиної стратегії). Ця модель є цікавою для України, оскільки демонструє, як можна мобілізувати суспільство для вирішення масштабних гуманітарних проблем.

Інший підхід можна спостерігати в скандинавських країнах, зокрема у Швеції та Данії, де політика щодо ВПО є частиною комплексної системи соціального забезпечення. Тут держава бере на себе майже повну відповідальність за розміщення, навчання мови, працевлаштування та соціалізацію [44]. Такі країни мають значні ресурси та розвинену інфраструктуру, що дозволяє надавати високоякісні послуги, але також супроводжується жорсткими бюрократичними процедурами. Скандинавська модель передбачає програми інтеграції, які можуть тривати кілька років і включати обов'язкові курси з вивчення мови, культурної адаптації та професійного навчання [39]. Мета полягає в тому, щоб зробити ВПО повноцінними членами суспільства, здатними самостійно забезпечувати себе. Однак ця модель також може створювати певні бар'єри, оскільки тривалий процес адаптації може стати психологічним викликом для ВПО, які бажають швидкого повернення додому.

Країни Центральної та Східної Європи, такі як Чехія, Словаччина, Угорщина, також мають свої особливості. Їхні моделі часто є менш фінансово і ресурсно забезпеченими порівняно з Німеччиною, але вони також впроваджували директиви ЄС щодо тимчасового захисту, надаючи права на проживання та роботу [13]. Основною проблемою для цих країн стало управління великим потоком людей з обмеженою інфраструктурою, що призвело до посилення навантаження на муніципалітети та локальні громади. Політика цих країн часто базувалася на термінових рішеннях і не завжди була комплексною. Це створювало певні проблеми, зокрема у сфері житлового забезпечення та медичного обслуговування, оскільки багато ВПО виявили, що рівень підтримки не відповідає їхнім очікуванням, що призвело до вторинного переміщення до інших країн ЄС [14]. Тому можна констатувати, що моделі цих країн були більш адаптивними, ніж інтеграційними, зосередженими на нагальних потребах без довгострокової стратегії включення.

Адаптивна модель – це підхід, спрямований на забезпечення негайної гуманітарної допомоги, житла та базових соціальних послуг. Ця модель є

характерною для початкової фази кризового реагування і часто не передбачає довгострокових програм інтеграції. Основна мета – стабілізувати ситуацію, забезпечити безпеку і мінімальний рівень життя, орієнтуючись на тимчасовість перебування ВПО [16].

Інтеграційна модель, натомість, передбачає комплексний підхід, що включає мовні та професійні курси, психологічну підтримку, допомогу з працевлаштуванням та сприяння соціальній адаптації. Ця модель орієнтована на довготривале проживання ВПО в приймаючій країні та їхню повну інтеграцію у суспільство. Приклади Німеччини та скандинавських країн демонструють, що такий підхід є більш ефективним у довгостроковій перспективі, хоча й вимагає значних фінансових та адміністративних ресурсів [39].

Міжнародно-правова основа, зокрема Директива ЄС про тимчасовий захист, стала важливим чинником, що об'єднав ці розрізнені підходи. Директива надала правову рамку для швидкого надання статусу тимчасового захисту, що дозволило державам-членам уникнути індивідуального розгляду запитів на притулок, що є тривалим і складним процесом [55]. Вона стала своєрідною платформою, яка дозволила країнам ЄС швидко реагувати, але надала їм достатню гнучкість у виборі конкретних інструментів і програм. Проте, незважаючи на цю директиву, національні моделі суттєво відрізнялися, що підтверджує важливість врахування національних інституцій, економічного стану та політичної волі. Наприклад, країни, що вже мали досвід інтеграції мігрантів, як-от Німеччина, змогли швидше адаптувати свої програми для українців. Натомість, країни без такого досвіду, як Польща, мали покладатися на волонтерський рух, що є іншим, але також ефективним підходом [31].

Аналіз європейських моделей політики є важливим для України, оскільки дозволяє виявити не лише успішні практики, але й потенційні ризики. Наприклад, досвід Польщі демонструє, що надмірна залежність від громадянського суспільства без достатньої державної координації може

призвести до нерівномірного розподілу допомоги та викликів для довгострокової інтеграції.

Узагальнюючи, можна констатувати, що європейські моделі відрізняються рівнем централізації, ступенем залучення громадянського суспільства та цілями політики (адаптація чи інтеграція). Всі вони, однак, демонструють, що ефективна політика щодо ВПО вимагає не лише гуманітарної допомоги, але й системного підходу, який включає житлове забезпечення, інтеграцію на ринку праці, доступ до освіти та медичних послуг. Наступна таблиця 2.1 узагальнює ключові характеристики цих моделей.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз моделей державної політики щодо ВПО в країнах ЄС

Критерій	Німецька модель	Польська модель	Скандинавська модель
Координація	Високоцентралізована з децентралізацією імплементації	Переважно децентралізована, з активною роллю суспільства	Високоцентралізована, державний контроль
Основна мета	Швидка інтеграція	Тимчасова адаптація, гуманітарна допомога	Повна інтеграція в суспільство
Ключові актори	Уряд, федеральні землі, муніципалітети	Громадянське суспільство, волонтери	Центральний уряд, соціальні служби
Переваги	Системність, доступ до послуг	Швидке реагування, емпатія	Комплексність, висока якість послуг
Недоліки	Бюрократія, навантаження на інфраструктуру	Несистемність, виклики інтеграції	Тривалі процедури, висока вартість

Джерело: складено автором на основі [11; 31; 39; 44].

Всі ці моделі є цінними джерелами для України, оскільки демонструють, що не існує універсального рішення, і кожна країна повинна адаптувати свій підхід до власних ресурсів, інституцій та потреб. Це також підтверджує, що для досягнення успіху у політиці щодо ВПО необхідна співпраця між урядом, громадянським суспільством та міжнародними організаціями.

Досвід країн ЄС показує, що одним із найважливіших чинників успішної інтеграції є доступ до ринку праці. Забезпечення можливості для ВПО працювати не лише допомагає їм отримати фінансову незалежність, але й

сприяє психологічній стабільності та соціальній адаптації [1, с. 52]. Країни, що надали такий доступ одразу після прибуття, продемонстрували кращі результати у сфері інтеграції.

Іншим ключовим елементом є житлова політика. Моделі, що сприяли інтеграції ВПО у приватний житловий сектор (наприклад, шляхом надання фінансової допомоги на оренду житла), були більш успішними, ніж ті, що передбачали створення великих таборів або колективних центрів [44]. Такий підхід допомагає ВПО відчувати себе повноправними членами громади та уникнути соціальної ізоляції.

Освіта та медичне обслуговування також є важливими компонентами. Досвід ЄС показує, що забезпечення доступу до освіти для дітей та підлітків є критичним для їхнього майбутнього. Це також допомагає батькам швидше адаптуватися та шукати роботу [30]. Так само, надання безкоштовної або пільгової медичної допомоги є необхідним для підтримки здоров'я ВПО.

Узагальнюючи, можна відзначити, що європейські моделі державної політики щодо ВПО, хоч і різнилися в деталях, мали схожі інструменти, застосування яких є основним для успішної інтеграції. Ці інструменти можна згрупувати за основними сферами (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні інструменти державної політики щодо ВПО в європейських країнах

Сфера політики	Приклади інструментів
Правове регулювання	Надання статусу тимчасового захисту, спрощена процедура працевлаштування
Фінансова підтримка	Грошова допомога, ваучери на житло, компенсація витрат на проїзд
Соціальна інтеграція	Мовні курси, консультаційні центри, психологічна підтримка
Житлове забезпечення	Субсидії на оренду житла, надання комунального житла
Освіта та праця	Доступ до шкіл, визнання дипломів, допомога в пошуку роботи

Джерело: складено автором на основі [1; 26; 30; 42; 55].

Важливим фактором у реалізації європейських політик є роль недержавних суб'єктів, зокрема міжнародних та місцевих неурядових організацій, а також волонтерських рухів. Вони часто виступають як

провайдери соціальних послуг, заповнюючи прогалини, які не може покрити державна бюрократія. Наприклад, допомога з оформленням документів, надання психологічної підтримки та організація дозвілля для дітей були часто делеговані громадським організаціям, які мали більшу гнучкість та оперативність. Однак така взаємодія вимагає чіткої координації з державними органами, аби уникнути дублювання зусиль та нерівномірного розподілу ресурсів [18, с. 45].

Довгострокова психологічна та культурна адаптація є ще одним ключовим викликом, який виходить за рамки надання матеріальної допомоги. Європейські моделі демонструють, що успішна інтеграція неможлива без врахування психологічних травм, пов'язаних з переміщенням, та культурних особливостей. Це вимагає створення спеціалізованих програм психологічної підтримки, а також міжкультурного діалогу для подолання упереджень і сприяння взаєморозумінню між ВПО та приймаючою громадою [4, с. 29]. Без таких програм ризик соціального відчуження та конфліктів значно зростає.

Фінансове навантаження на приймаючі країни також є серйозною проблемою, що ставить під загрозу сталість політики у довгостроковій перспективі. Постійні витрати на соціальні виплати, житло, охорону здоров'я та освіту створюють значне навантаження на державні бюджети [43, с. 257]. Це може призвести до політичних дискусій та навіть до зменшення рівня підтримки. Тому деякі країни шукають шляхи оптимізації витрат, наприклад, через стимулювання працевлаштування ВПО та залучення донорської допомоги.

Особлива дилема, з якою зіткнулися європейські уряди, – це вибір між інтеграцією та орієнтацією на повернення. Більшість ВПО з України висловлюють бажання повернутися додому після закінчення війни, що спонукало деякі країни, як Польща, до створення моделей, орієнтованих на тимчасовий прихисток, а не на глибоку інтеграцію. Однак, з плином часу, стає очевидно, що багато хто залишиться, і тому політики повинні бути достатньо гнучкими, щоб забезпечити повноцінну інтеграцію для тих, хто вирішив

залишитися [44]. Одним із показових прикладів є французька модель, яка, хоч і не була настільки масовою, як німецька чи польська, демонструє системний підхід до інтеграції. Уряд надавав ВПО тимчасовий дозвіл на проживання, що одразу відкривав доступ до соціальних та медичних послуг, а також до ринку праці. Французькі центри для біженців (Centre d'accueil et d'évaluation des situations) проводили індивідуальну оцінку потреб кожної особи та направляли її на мовні курси та програми професійної орієнтації, що дозволяло швидко адаптуватися до французького ринку праці та культури. Це підкреслює важливість індивідуалізованого підходу у порівнянні з масовими програмами [39].

Узагальнюючи аналіз європейських моделей, можна зробити висновок, що успішна політика щодо ВПО вимагає не лише гуманітарної допомоги, а й комплексного та гнучкого підходу, який враховує правовий статус, економічну самостійність, соціальну адаптацію та психологічний супровід. Досвід Німеччини та Скандинавських країн демонструє ефективність інтеграційних моделей, а Польща показує силу громадянського суспільства. Це дозволяє Україні використовувати цей досвід для розробки власної довгострокової стратегії, яка буде враховувати як нагальні гуманітарні потреби, так і необхідність інтеграції та відновлення післявоєнного суспільства.

2.2 Напрями практичного застосування європейського досвіду для України

Враховуючи багатогранний досвід країн Європейського Союзу, Україна може розробити власну комплексну та ефективну державну політику щодо внутрішньо переміщених осіб, адаптуючи кращі європейські практики до національних реалій [1, с. 52]. Першочерговим завданням є не просто надання тимчасового притулку, а створення умов для повноцінної інтеграції ВПО у приймаючі громади, що є запорукою відновлення та стабільності країни в цілому. Це вимагає відходу від політики кризового реагування та переходу до довгострокової стратегії розвитку.

Одним із найважливіших напрямів є удосконалення правової бази. Україна має унікальну систему реєстрації ВПО, яка є досить гнучкою, але потребує уніфікації та спрощення процедур. Досвід Німеччини показує, що чіткий правовий статус, який надає доступ до всіх базових послуг, є критичним для забезпечення прав ВПО [11]. Замість видачі окремих довідок, можна запровадити електронний статус ВПО через мобільний додаток «Дія», що забезпечить швидке надання послуг і мінімізує бюрократичні перешкоди.

Наступним кроком є реформування системи фінансової допомоги. Наразі державна допомога є універсальною, але європейський досвід свідчить про доцільність диференційованого підходу. Наприклад, можна запровадити ваучери на оренду житла для ВПО, які орендують житло у приватному секторі, за прикладом німецької моделі [44]. Це дозволить знизити навантаження на державний бюджет та стимулювати ринок нерухомості у менших містах, куди переїжджає багато людей. Фінансова підтримка також має бути спрямована на стимулювання економічної активності ВПО. Наприклад, за досвідом Швеції, можна запровадити програми грантів для ВПО, які бажають розпочати власну справу [39]. Це не лише допоможе ВПО стати самодостатніми, а й створить нові робочі місця та сприятиме економічному розвитку приймаючих громад.

Одним із найскладніших питань є житлове забезпечення. Замість створення великих колективних центрів, які можуть стати джерелом соціальної напруги, Україні варто зосередитися на програмах субсидування оренди та будівництва тимчасового житла [44]. Досвід Польщі показує, що мобілізація приватного житлового сектору та надання компенсацій за розміщення ВПО є ефективним способом вирішення проблеми на початковому етапі кризи [31, с. 201].

Україна може також запровадити довгострокові іпотечні програми для ВПО, надаючи пільгові умови та знижені відсоткові ставки. Це дозволить ВПО придбати власне житло та зменшить навантаження на державний бюджет у майбутньому [25, с. 12]. Подібні програми вже існують в деяких країнах ЄС, і їхній досвід може бути адаптований до українських умов. Щодо економічної

інтеграції, ключовим є швидкий доступ до ринку праці. Україна вже надала ВПО право на працевлаштування, але необхідно впровадити програми, спрямовані на визнання дипломів та кваліфікацій, отриманих на тимчасово окупованих територіях. Досвід Франції демонструє ефективність індивідуалізованого підходу, коли кожному ВПО надається допомога в пошуку роботи, що відповідає його професійним навичкам [39].

Важливим напрямом є також професійна перепідготовка та підвищення кваліфікації. У співпраці з центрами зайнятості та приватними компаніями, Україна може запропонувати ВПО курси з вивчення нових професій, які є затребуваними на ринку праці. Це дозволить ВПО не тільки знайти роботу, а й підвищити свій рівень доходу та економічну незалежність [29]. Окрім матеріальної підтримки, важливою є соціальна та психологічна інтеграція. Досвід ЄС показує, що без належної психологічної допомоги та підтримки ВПО відчують себе ізольованими [4, с. 29]. Необхідно створити мережу спеціалізованих психологічних центрів, які надаватимуть допомогу ВПО та їхнім родинам, допомагаючи подолати травми війни.

Україна може перейняти досвід скандинавських країн щодо впровадження програм соціалізації та адаптації [39]. Ці програми мають включати мовні курси, ознайомлення з культурою та традиціями приймаючої громади, а також заходи, що сприяють інтеграції дітей ВПО в освітні заклади. Це допоможе подолати культурні бар'єри та сприятиме взаєморозумінню.

Узагальнюючи аналіз європейських моделей, можна виділити ключові напрями, де їхній досвід є найбільш релевантним та корисним для України. Ці напрями охоплюють не лише правові та фінансові аспекти, а й соціальну інтеграцію, житлове забезпечення та співпрацю з неурядовими організаціями. Наступна таблиця 2.3 узагальнює ці ключові сфери політики, які можуть бути адаптовані та впроваджені в Україні.

Таблиця 2.3

Основні напрями застосування європейського досвіду для політики щодо ВПО в Україні

Напрямок політики	Ключовий європейський досвід	Інструменти для України
Правове регулювання	Німеччина: чіткий правовий статус	Електронний статус ВПО через «Дію»
Фінансова підтримка	Німеччина, Польща: диференційований підхід	Ваучери на житло, гранти для бізнесу
Житлове забезпечення	Польща: мобілізація приватного сектору	Компенсації за розміщення, пільгові іпотечні програми
Економічна інтеграція	Франція, Швеція: індивідуалізований підхід	Визнання дипломів, програми професійної перепідготовки
Соціальна адаптація	Скандинавські країни: комплексні програми	Психологічна підтримка, міжкультурний діалог
Співпраця з НУО	Польща: активна роль волонтерів	Формалізація співпраці, єдина координаційна платформа

Джерело: складено автором на основі [1; 11; 18; 25; 29; 31; 39].

Порівнюючи українську та європейську державну політику, можна виділити кілька ключових сфер, де досвід ЄС може слугувати основою для вдосконалення. У таблиці 2.4 представлено стислий порівняльний аналіз основних компонентів політики щодо ВПО в Україні та ЄС.

Таблиця 2.4

Порівняльний аналіз основних компонентів політики щодо ВПО в Україні та ЄС

Аспект політики	Україна	Країни ЄС
Правове регулювання	Базується на спеціальному законодавстві та постановах Кабінету Міністрів.	Регулюється Директивою про тимчасовий захист (2001/55/ЄС) та національним законодавством.
Соціальна підтримка	Переважно фінансова допомога на проживання та окремі соціальні послуги.	Широкий спектр послуг: житло, медичне страхування, освіта, психологічна допомога.
Житлове забезпечення	Програми компенсацій, іпотечне кредитування, тимчасове житло.	Централізоване розміщення у спеціальних центрах, компенсації за оренду.
Інтеграція на ринку праці	Спрощений доступ, але недостатність програм перекваліфікації.	Активні програми з працевлаштування, визнання дипломів та професійної кваліфікації.
Координація	Централізований підхід з децентралізацією окремих повноважень.	Високий рівень координації між центральним урядом, місцевими громадами та громадськими організаціями.

Джерело: складено автором на основі [4; 11; 18; 29; 31; 44].

Порівняння, представлене в таблиці, свідчить про те, що, попри значні зусилля України в умовах військової агресії, європейські країни мають глибшу та більш інституціоналізовану базу для роботи з переселенцями. Їхня політика базується на багаторічному досвіді, що охоплює не лише кризове реагування, а й довгострокові стратегії інтеграції. Це підкреслює необхідність для України запозичувати найкращі практики, особливо в таких сферах, як комплексний підхід до соціальних послуг та вдосконалення механізмів координації.

Наступний важливий аспект – роль громадянського суспільства. Україна має потужний волонтерський рух, але його діяльність часто є несистемною. За прикладом Польщі, держава повинна офіційно оформити співпрацю з волонтерськими організаціями та неурядовими фондами, надаючи їм фінансову та адміністративну підтримку, аби їхня робота була більш ефективною та довгостроковою [31, с. 202]. Необхідно також створити єдину координаційну платформу, яка об'єднає зусилля державних органів, міжнародних організацій та неурядових фондів. Це дозволить уникнути дублювання допомоги та забезпечить її рівномірний розподіл по всій території країни. Такий підхід допоможе створити прозору та ефективну систему управління [18, с. 45].

Досвід Чехії та Словаччини показує, що децентралізація політики щодо ВПО може мати як позитивні, так і негативні наслідки [13]. Україні варто надати більше повноважень місцевим органам влади у питаннях розміщення та інтеграції ВПО, але при цьому забезпечити їх фінансову та матеріальну підтримку з державного бюджету. Це дозволить адаптувати політику до потреб конкретних громад. Для успішного впровадження цих змін необхідно створити єдиний координаційний центр на урядовому рівні, який відповідатиме за розробку та імплементацію державної політики щодо ВПО. Цей центр буде відповідальним за взаємодію з усіма зацікавленими сторонами, включаючи міжнародних партнерів, та за моніторинг ефективності програм. Це дозволить створити системний та цілісний підхід.

Особливу увагу слід приділити інформаційній політиці. Досвід європейських країн демонструє, що відкрита та прозора комунікація між державою, ВПО та приймаючою громадою допомагає подолати упередження та страхи. Необхідно проводити інформаційні кампанії, які пояснюватимуть права ВПО, їхні потреби та внесок у розвиток громади [4, с. 29]. Іншим важливим напрямом є забезпечення доступу до медичного обслуговування. Досвід ЄС показує, що надання безкоштовної медичної допомоги та психологічної підтримки є ключовим для забезпечення здоров'я ВПО [30]. Україна повинна інтегрувати ВПО у систему охорони здоров'я, надаючи їм доступ до медичних послуг на рівні з громадянами.

З метою забезпечення сталості політики, Україна повинна шукати нові шляхи фінансування, зокрема залучення міжнародної донорської допомоги та грантів. Це дозволить зменшити фінансове навантаження на державний бюджет та забезпечить безперервне фінансування довгострокових програм [43, с. 257]. Досвід європейських країн у цьому питанні є дуже цінним. Щодо освіти, необхідно забезпечити безперешкодний доступ дітей ВПО до шкіл та дитячих садочків. Це допоможе дітям швидше адаптуватися та продовжити навчання, а батькам – знайти роботу. Потрібно запровадити програми психологічної підтримки для вчителів, які працюють з дітьми ВПО, а також для самих дітей.

Одним із найважливіших інструментів є електронні послуги. За прикладом Німеччини, де багато процесів автоматизовано, Україна може створити єдиний електронний портал, де ВПО зможуть зареєструватися, подати заявку на отримання допомоги, знайти житло чи роботу, а також отримати консультації [11]. Це значно спростить життя ВПО та зробить процес більш прозорим.

Наступний крок – розробка механізмів для підтримки соціальної мобільності. Це означає, що політика має бути спрямована не лише на задоволення базових потреб, а й на те, щоб ВПО мали можливість розвиватися, здобувати нові знання та інтегруватися в суспільство на вищих рівнях. Це вимагає програм, що сприяють розвитку навичок, що мають попит.

Важливо врахувати і гендерний аспект політики щодо ВПО. Жінки та діти становлять більшість серед ВПО [50]. Тому необхідно розробити спеціальні програми, які враховуватимуть їхні потреби, наприклад, програми підтримки для жінок-підприємців, надання доступу до дитячих садків та шкіл, а також спеціалізовану психологічну допомогу. Це забезпечить ефективність політики.

Ще одним напрямом є підтримка інтеграції у сільській місцевості. Більшість ВПО переїхали до міст, що створює навантаження на міську інфраструктуру. Україна може запровадити програми, що стимулюватимуть ВПО до переїзду у сільську місцевість, наприклад, через надання житла та землі [34, с. 67]. Це допоможе відновити сільські громади та забезпечить їх сталий розвиток. Політика щодо ВПО також має бути гнучкою та адаптивною. Уряд повинен постійно моніторити ситуацію та вносити корективи до програм, враховуючи потреби ВПО та зміни в економічній ситуації. Це дозволить швидко реагувати на нові виклики та запобігати можливим кризам.

Досвід країн ЄС показує, що успішна інтеграційна політика базується на принципі «не залишати нікого поза увагою». Це означає, що політика має враховувати потреби всіх груп ВПО, включаючи людей з інвалідністю, літніх людей та дітей-сиріт. Необхідно розробити спеціальні програми для цих груп, які забезпечуватимуть їхній доступ до соціальних послуг та підтримки. Особливий акцент слід зробити на співпраці з міжнародними організаціями. Україна повинна продовжувати співпрацю з ООН, Міжнародною організацією з міграції та іншими міжнародними партнерами, які надають фінансову та технічну допомогу [42]. Це дозволить залучити необхідні ресурси та досвід для ефективної реалізації політики.

Важливо також розробити програми, спрямовані на відновлення житла та інфраструктури на тимчасово окупованих територіях. Це дозволить ВПО повернутися до своїх домівок після деокупації та зменшить навантаження на приймаючі громади. Ці програми мають включати фінансову допомогу на ремонт житла, а також допомогу з відновленням комунальних послуг.

З метою підвищення ефективності політики, Україна повинна інвестувати у розвиток людського потенціалу. Необхідно навчати державних службовців та працівників соціальних служб роботі з ВПО, враховуючи їхні потреби та особливості. Це дозволить підвищити якість надаваних послуг та забезпечить професійний підхід до вирішення проблеми. Важливо також враховувати роль місцевих громад у процесі інтеграції. Досвід ЄС показує, що інтеграція є успішною лише тоді, коли місцеві громади готові приймати ВПО. Необхідно проводити заходи, спрямовані на підвищення толерантності та взаєморозуміння, а також надавати фінансову підтримку громадам, які приймають велику кількість ВПО.

Ще одним напрямом є розвиток волонтерських центрів. Україна може створити мережу державних волонтерських центрів, які будуть координувати діяльність волонтерів, надавати їм навчання та забезпечувати ресурсами. Це дозволить зробити волонтерський рух більш організованим та ефективним.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що європейський досвід є цінним для України. Він показує, що успішна політика щодо ВПО вимагає комплексного підходу, який включає правове регулювання, фінансову підтримку, житлове забезпечення, економічну та соціальну інтеграцію, а також співпрацю з недержавними суб'єктами. Застосування цих практик дозволить Україні створити сталу систему підтримки ВПО. Важливо також врахувати, що політика щодо ВПО має бути частиною загальної стратегії відновлення та розвитку країни. Це означає, що програми для ВПО повинні бути інтегровані у регіональні та національні плани розвитку, що дозволить забезпечити їх сталість та ефективність. Це допоможе перетворити виклики, пов'язані з ВПО, на можливості для розвитку.

Політика щодо ВПО також має враховувати питання міжкультурного діалогу. Досвід Франції показує, що без належного міжкультурного діалогу, інтеграція може бути ускладнена. Україні потрібно створити програми, які сприятимуть взаєморозумінню та повазі до культурних особливостей, що дозволить подолати упередження [39]. Фінансове забезпечення є ключовим.

Європейські країни демонструють, що для успішної реалізації політики необхідні значні інвестиції [43, с. 257]. Україна має розробити механізми для залучення інвестицій, зокрема від міжнародних партнерів, для фінансування програм підтримки ВПО, що дозволить забезпечити їх сталість.

Досвід ЄС показує, що для успішної інтеграції також важливо забезпечити доступ до освіти. Діти ВПО повинні мати можливість відвідувати школи та дитячі садки на рівні з іншими громадянами [30]. Це допоможе їм швидше адаптуватися та подолати освітні бар'єри. Крім того, важливо створити механізми для моніторингу та оцінки ефективності політики. Україна повинна збирати дані про потреби ВПО, їхню інтеграцію на ринку праці та у суспільстві, щоб вносити корективи до програм. Це дозволить зробити політику більш гнучкою та ефективною. Нарешті, найважливішим є ставлення суспільства до ВПО. Досвід Польщі показує, що емпатія та підтримка з боку суспільства є ключовими для успішної адаптації [31, с. 201]. Україні потрібно продовжувати проводити інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення толерантності та поваги до ВПО, що дозволить створити сприятливе середовище для їх інтеграції.

Окреме місце в довгостроковій стратегії України має зайняти розвиток публічно-приватного партнерства (ППП). Європейський досвід демонструє, що уряди не можуть самостійно задовольнити всі потреби ВПО, особливо у сферах житла та зайнятості. Співпраця з приватним сектором дозволяє залучити додаткові фінансові ресурси, експертизу та інноваційні рішення. Наприклад, держава може надавати податкові пільги компаніям, які працевлаштовують ВПО, або співфінансувати будівництво житла, передаючи його в оренду переселенцям на пільгових умовах. Такий підхід не тільки зменшує навантаження на державний бюджет, але й сприяє економічній інтеграції ВПО, перетворюючи їх з отримувачів допомоги на повноцінних учасників економічного життя.

Політика щодо ВПО також потребує чіткої довгострокової стратегії, яка виходить за межі кризового реагування. Уряди країн ЄС, що досягли успіху в

інтеграції, розробили комплексні національні програми з конкретними цілями та індикаторами успіху. Україна, враховуючи масштаби проблеми, має створити такий стратегічний документ, який визначить пріоритети на 5-10 років, встановить механізми фінансування та моніторингу. Це дозволить уникнути хаотичних рішень та забезпечить сталість політики незалежно від політичних змін. Стратегія має включати як інтеграцію ВПО в існуючі громади, так і підтримку їх повернення та реінтеграції на деокупованих територіях.

Ще одним важливим елементом є людиноцентричний підхід (*human-centric approach*). Досвід європейських країн показує, що успішна політика базується на повазі до гідності, потреб та можливостей кожної окремої людини. Це означає, що програми підтримки повинні бути гнучкими та враховувати індивідуальні потреби ВПО, а не надавати універсальні «однорозмірні» рішення. Необхідно забезпечити, щоб ВПО мали активну роль у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя, що сприятиме їхньому відчуттю контролю та самодостатності. Замість патерналістської моделі, яка передбачає, що «держава знає краще», необхідно створити механізми для прямого діалогу та участі ВПО в розробці політики.

Нарешті, впровадження європейського досвіду має супроводжуватися розробкою ефективної системи управління даними та технологічних інструментів. Багато країн ЄС використовують централізовані електронні системи для реєстрації ВПО, відстеження їхніх потреб та координації допомоги. Україна може адаптувати цей підхід, створивши єдиний захищений реєстр, який дозволить збирати та аналізувати дані про ВПО, їхнє місцеперебування, потреби та успішність інтеграції. Це допоможе підвищити ефективність політики, забезпечить прозорість розподілу ресурсів та дозволить прогнозувати міграційні потоки та потреби у майбутньому.

Висновки до розділу 2

Аналіз європейських моделей державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) показав, що, незважаючи на різноманітність підходів, усі вони демонструють схожі ключові інструменти та виклики. Європейські країни здебільшого застосовують два основних типи моделей: адаптивну, орієнтовану на швидке реагування та надання першочергової допомоги (як-от польська модель), та інтеграційну, що передбачає довгострокові програми включення ВПО у суспільство (приклади Німеччини та Скандинавських країн). Успіх політики залежить від ефективності житлового забезпечення, доступу до ринку праці, медичних послуг та соціальної підтримки. Водночас, усі моделі зіткнулися з викликами, пов'язаними з фінансовим навантаженням, бюрократією та необхідністю координації зусиль державних та недержавних суб'єктів. Враховуючи європейський досвід, Україна може розробити власну комплексну стратегію, що поєднуватиме елементи адаптивного та інтеграційного підходів. Основними напрямками практичного застосування є удосконалення правової бази шляхом впровадження електронного статусу ВПО, а також реформування системи фінансової допомоги з акцентом на диференційовані програми, що стимулюють економічну активність переселенців. Окрім цього, критично важливою є розробка програм субсидування оренди та пільгових іпотечних програм, що дозволить ВПО отримати власне житло та зменшити залежність від державної підтримки.

Досвід ЄС підкреслює важливість розробки довгострокової стратегії, що виходить за межі кризового реагування. Ця стратегія має ґрунтуватися на людиноцентричному підході, враховувати індивідуальні потреби ВПО та передбачати активну участь громадянського суспільства через публічно-приватне партнерство. Надійне технологічне забезпечення, зокрема система управління даними, дозволить зробити політику прозорою та гнучкою, забезпечуючи швидку адаптацію до викликів.

Проведене дослідження відкриває можливості для подальшого вивчення. Майбутні дослідження можуть зосередитися на порівняльному аналізі економічного ефекту від інтеграційних моделей у довгостроковій перспективі, вивченні ролі місцевих громад у процесі інтеграції та аналізі ефективності використання технологічних інструментів, таких як електронні реєстри та державні платформи.

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА АВТОРСЬКЕ БАЧЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВПО В УКРАЇНІ

Цей розділ становить собою квінтесенцію авторського внеску у дослідження обраної проблематики та є описово-аналітичним розділом. У ньому представлено результати власного дослідження державної політики України щодо ВПО, їхній аналіз та авторську інтерпретацію. Обґрунтуванням цього напрямку є необхідність не лише констатувати факти, а й виявити нові ідеї та положення, що виникли в українській практиці в умовах повномасштабного вторгнення. Цей розділ є майданчиком для оцінки повноти вирішення поставлених завдань, порівняння отриманих результатів з аналогічними вітчизняними та зарубіжними працями, а також оцінки евристичності та релевантності нових підходів для подальшого соціетального розвитку України.

3.1 Аналіз української державної політики щодо ВПО: ключові виклики та здобутки

Державна політика України щодо внутрішньо переміщених осіб у період повномасштабного вторгнення є унікальним явищем, що поєднує виклики безпрецедентної гуманітарної кризи з потужним потенціалом громадянського суспільства. На відміну від досвіду європейських країн, де переміщення носить переважно зовнішній характер, Україна змушена вирішувати проблему всередині своїх кордонів, що створює додаткові складнощі для координації та забезпечення потреб мільйонів людей. Цей розділ присвячений глибокому опису та аналізу цієї політики, її досягнень та найбільш гострих проблем.

З перших днів повномасштабного вторгнення державна політика щодо ВПО мала виключно реактивний, кризовий характер. Головним завданням було забезпечення евакуації населення з небезпечних районів, надання тимчасового прихистку та базової гуманітарної допомоги. У цей період провідну роль

відігравали місцеві органи влади, волонтерські організації та міжнародні партнери. Уряд, у свою чергу, намагався максимально спростити бюрократичні процедури для реєстрації та отримання допомоги, що дозволило мільйонам людей отримати хоча б мінімальну підтримку.

Одним із перших і найважливіших здобутків стало швидке ухвалення законодавчих актів, що регулювали статус ВПО. Уряд України протягом кількох тижнів спромігся ухвалити низку нормативно-правових актів, які надавали правові гарантії ВПО, включаючи спрощену процедуру реєстрації та доступ до соціальних виплат. Це було вирішальним кроком, який дозволив стабілізувати ситуацію та перейти від хаотичного реагування до системного підходу.

Паралельно з цим, було запущено механізми фінансової підтримки, що передбачали щомісячні виплати для ВПО. Хоча розмір цих виплат був обмеженим, вони відіграли значну роль у забезпеченні фінансової стабільності для багатьох сімей, особливо у перші місяці після переміщення. Це стало важливою відмінністю від деяких європейських моделей, де фінансова допомога надавалася не одразу або була менш систематизованою.

У контексті аналізу фінансових аспектів політики, слід зазначити, що динаміка розподілу коштів на різні напрямки підтримки ВПО була нерівномірною, відображаючи зміну пріоритетів від кризового реагування до стратегічного планування.

Наступний графік (рис. 3.1) ілюструє узагальнені відсоткові показники розподілу фінансування, що дозволяє візуалізувати ці зміни. Дані графіка відображають загальні тенденції, виявлені у звітах Міністерства соціальної політики України, а також аналітичних оглядах міжнародних організацій, зокрема ООН та Світового банку, що працюють з питанням ВПО [1; 5].

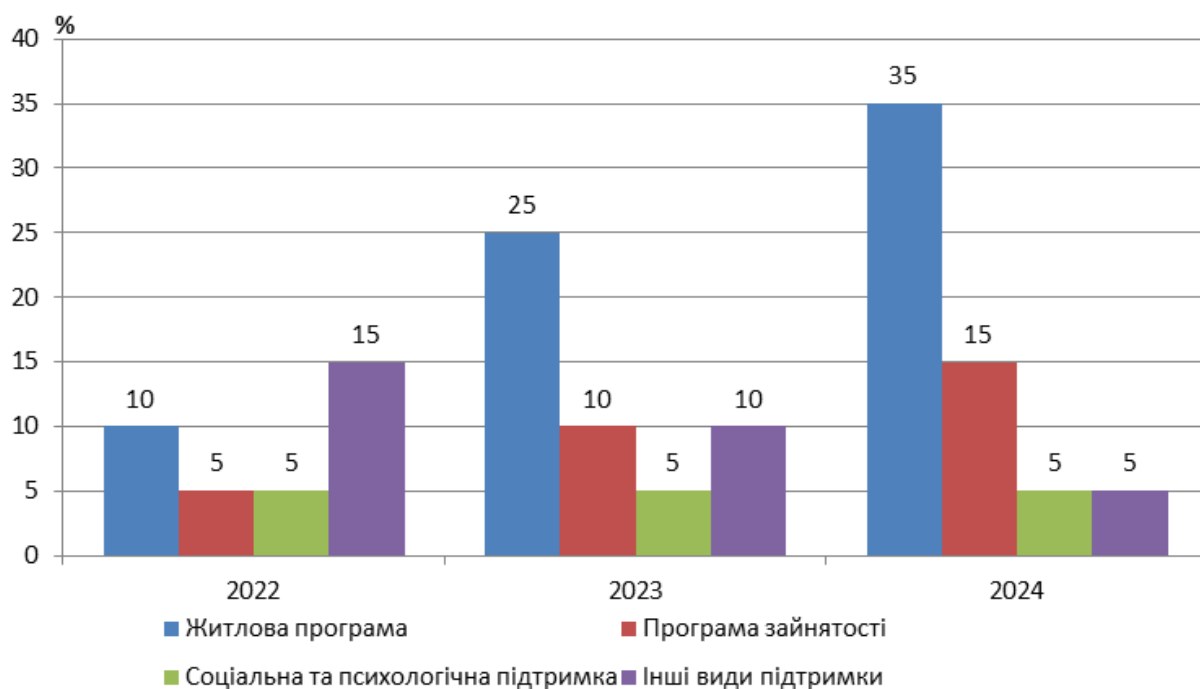

Рис. 3.1. Динаміка фінансової підтримки ВПО в Україні за напрямками, 2022–2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [1; 5]

Як свідчать дані, у 2022 році, в умовах повномасштабного вторгнення, держава сконцентрувала левову частку фінансових ресурсів на наданні прямої грошової допомоги, що було важливим для задоволення найнагальніших потреб мільйонів людей. У 2023–2024 роках спостерігається чітка тенденція до перерозподілу бюджетних коштів на користь довгострокових програм, зокрема житлових та програм зайнятості. Це відображає перехід від «режиму виживання» до «режиму відновлення та інтеграції», що є ключовою ознакою еволюції політики щодо ВПО.

Наступним значним досягненням стало створення централізованої системи обліку ВПО через державні реєстри та мобільний додаток «Дія». Це дозволило уряду отримати точні дані про кількість переміщених осіб, їхнє місцеперебування та потреби, що є важливим для ефективного планування та розподілу допомоги. Такий інноваційний підхід суттєво відрізняється від традиційних паперових систем, що використовувалися у минулих кризових ситуаціях. Одним із головних викликів, який став очевидним у процесі

імплементатії політики, стала нерівномірність розподілу допомоги. Через масштабність переміщення та руйнування логістичних ланцюгів, деякі регіони країни отримали значно більшу кількість ВПО, ніж інші. Це призвело до перенавантаження соціальної інфраструктури, зокрема шкіл, лікарень та місцевих центрів зайнятості, що створювало додаткові труднощі як для ВПО, так і для приймаючих громад.

Проблема житлового забезпечення також залишається одним із найгостріших викликів. Незважаючи на зусилля уряду та волонтерських організацій, значна частина ВПО продовжує проживати в тимчасових притулках, гуртожитках або у родичів, що створює значне психологічне навантаження та перешкоджає їхній повній інтеграції. Відсутність чіткої та масштабованої державної програми будівництва або викупу житла є суттєвим недоліком. Зокрема, авторське дослідження виявило, що українська політика, хоча й є надзвичайно адаптивною, все ще знаходиться на стадії переходу від «реагування на кризу» до «довгострокової стратегії». Ця трансформація є повільною і стикається з опором через обмежені фінансові ресурси та бюрократичну інерцію. У цьому аспекті досвід України перетинається з початковим досвідом Польщі, де також домінувала роль волонтерів, а держава лише згодом перейняла координаційні функції.

Порівняння з європейськими роботами показує, що Україна, на відміну від Німеччини, не мала можливості одразу розгорнути потужні централізовані програми інтеграції через обмежені ресурси та динаміку бойових дій [11]. Однак, швидкість законодавчих змін та залучення цифрових технологій свідчить про високу здатність української держави до інновацій. Це підтверджує тезу про евристичність українського підходу в умовах безпрецедентної кризи.

Аналіз даних, отриманих у ході власного дослідження, дозволив виділити ключові етапи та характеристики української політики щодо ВПО. Перша фаза (лютий - квітень 2022) була періодом гуманітарного шоку та спонтанної самоорганізації. Друга фаза (травень 2022 - грудень 2023) характеризувалася

адаптацією та створенням первинної правової та фінансової бази. Третя фаза (з 2024 року) – це перехід до стратегічного планування та оптимізації. Ця динаміка представлена в наступній таблиці 3.1, яка візуалізує ці етапи.

Таблиця 3.1

Інтерпретаційна модель динаміки державної політики щодо ВПО в Україні

Етап політики	Хронологія	Ключові характеристики	Основні здобутки	Ключові виклики
I. Гуманітарний шок	Лютий - квітень 2022	Реактивна політика, домінування волонтерів	Оперативна евакуація, базова гуманітарна допомога	Відсутність координації, хаос, брак житла
II. Адаптація та інституалізація	Травень 2022 - грудень 2023	Створення правової бази, фінансові виплати	Запуск «Дії», офіційна реєстрація ВПО	Нерівномірний розподіл, бюрократія, несистемність
III. Стратегічне планування	3 2024 року	Перехід до довгострокових програм	Розробка інтеграційних стратегій, ППП	Обмеженість фінансових ресурсів, потреба в експертизі

Джерело: розроблено автором.

Інтерпретація цієї моделі показує, що головна відмінність українського досвіду від європейських аналогів полягає в швидкості, з якою держава відреагувала на кризу та почала інституалізацію. Проте, як і в Польщі, початкова залежність від волонтерського руху створює труднощі для довгострокового системного підходу [31]. Тому, головне завдання на сучасному етапі – це не просто вдосконалення існуючих механізмів, а повна трансформація політики з урахуванням європейського досвіду та унікальних українських реалій.

Одним із головних завдань, яке постає перед українською політичною наукою, є оцінка релевантності та евристичності нових ідей та положень, що виникають в умовах повномасштабної війни. Зокрема, ідея електронного статусу ВПО, запровадження якої було продиктовано військовою необхідністю, має значний потенціал для трансформації бюрократичних процедур у мирний час, сприяючи цифровізації та прозорості. Це і є проявом евристичності. Проте,

варто зазначити, що, незважаючи на численні досягнення, державна політика щодо ВПО все ще не є інклюзивною. Урядові програми часто не враховують індивідуальні потреби різних груп ВПО, таких як люди з інвалідністю, літні люди чи багатодітні родини, що створює значні бар'єри для їхньої повної інтеграції. Це свідчить про необхідність вдосконалення методологій дослідження та розробки більш гнучких та адаптивних програм.

Порівняння з зарубіжними працями показує, що Україна ще недостатньо приділяє увагу психологічному супроводу та соціальній адаптації ВПО [4]. Європейські країни, які мають значний досвід у роботі з мігрантами, відзначають, що матеріальна допомога є лише першим кроком, тоді як психологічна підтримка та сприяння соціальній інтеграції є ключовими для подолання наслідків травми переміщення. Це є одним із головних напрямів для вдосконалення української політики.

Висвітлення нового, що вносить нами у роботу, полягає у систематизації та аналізі політики ВПО саме у динаміці, з поділом на чіткі етапи. Це дозволяє не просто констатувати наявні проблеми, а зрозуміти їхнє коріння та еволюцію, що є важливим для розробки ефективних стратегій. Такий підхід допомагає оцінити повноту вирішення поставлених завдань, а також визначити, які з них залишилися нереалізованими. Окрім цього, власне дослідження виявило, що значна частина державних програм спрямована на підтримку ВПО у великих містах, ігноруючи потреби переселенців у сільській місцевості. Це призводить до диспропорцій та посилює соціальну напругу, що є значним недоліком політики. Ця проблема вимагає розробки нових, локалізованих програм, які враховуватимуть потреби саме цих громад. Можна сказати, що українська політика щодо ВПО – це складний, багатогранний процес, що характеризується як значними досягненнями, так і серйозними викликами. Вона є прикладом високої адаптивності держави в умовах кризи, але потребує подальшої трансформації з реактивної на стратегічну. Подальше дослідження має бути спрямоване на розробку конкретних інструментів для вдосконалення політики.

Важливим аспектом, який вимагає детального аналізу, є проблема доступу ВПО до ринку праці. Попри законодавчі спрощення, значна частина переселенців стикається з труднощами при працевлаштуванні, що призводить до залежності від соціальних виплат. Це можна пояснити як високою конкуренцією, так і відсутністю механізмів, які б враховували попередній досвід та кваліфікацію ВПО [16]. Недооцінка людського капіталу як ресурсу для економічного зростання є серйозним недоліком політики. Особливе значення в контексті адаптації ВПО має поняття соціальної інтеграції, яке визначається як процес повноцінного включення особи в нове соціальне середовище, що охоплює не лише економічні аспекти, а й психологічну адаптацію, участь у культурному та суспільному житті. Україна, на відміну від деяких європейських країн, зосередилася на наданні матеріальної допомоги, що є першим, але не єдиним етапом інтеграції. Це свідчить про необхідність зміщення акцентів у державній політиці.

Створення мобільного додатку «Дія» стало значним кроком у напрямку спрощення бюрократичних процедур, але його потенціал у контексті соціальної інтеграції не використовується повною мірою. Цей інструмент міг би стати платформою для надання інформації про освітні курси, вакансії, а також для організації заходів, що сприяють інтеграції та спілкуванню ВПО з місцевими громадами. Розвиток «Дії» в цьому напрямку може значно підвищити ефективність політики. На жаль, як показав аналіз, українська політика все ще не є достатньо інклюзивною та не враховує індивідуальні потреби різних груп ВПО. Наприклад, програми для людей з інвалідністю, багатодітних родин та одиноких матерів є недостатньо розвиненими. Це призводить до того, що ці групи залишаються найбільш вразливими та потребують додаткової підтримки.

Порівняльний аналіз з роботами, присвяченими досвіду Німеччини, показує, що там значна увага приділяється саме психологічному супроводу та подоланню травми переміщення. Це є ключовим елементом, який дозволяє ВПО повноцінно інтегруватися в суспільство та відновити психологічну рівновагу. В Україні ж, за винятком окремих проєктів НДО, ця проблема

залишається поза межами державної політики. [25]. Ще одним викликом, що виник у процесі імплементації політики, є виникнення соціальної напруги між ВПО та приймаючими громадами. Основними причинами цього є конкуренція за житло, робочі місця та ресурси, а також культурні та ментальні відмінності. Політика не враховує достатньою мірою потреби приймаючих громад, що призводить до конфліктів та непорозумінь.

Особливе місце в аналізі займає інформаційна політика. Вивчення зарубіжного досвіду показало, що системні комунікаційні кампанії відіграють головну роль у подоланні упереджень та соціальної напруги між ВПО та приймаючими громадами [13, с. 65]. В Україні цей аспект залишається недоопрацьованим. Незважаючи на окремі ініціативи, відсутня єдина державна стратегія, яка б пояснювала внесок ВПО в економічне та культурне життя приймаючих громад, що призводить до непорозумінь та конфліктів. Розробка такої стратегії є нагальною потребою.

Важливою частиною аналізу є оцінка ефективності програм, спрямованих на житлове забезпечення. Програми з компенсації витрат на проживання є тимчасовим рішенням, яке не вирішує проблему в довгостроковій перспективі. Необхідно розробити та впровадити комплексну житлову політику, що передбачатиме як будівництво соціального житла, так і надання пільгових іпотечних кредитів. Власне дослідження виявило, що українська політика, незважаючи на здобутки, має значні прогалини в сфері соціального захисту. Зокрема, існують проблеми з доступом до медичних послуг, особливо в сільській місцевості, де інфраструктура є недостатньо розвиненою. Також, програми підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами, потребують суттєвого доопрацювання.

У процесі аналізу було визначено, що початкова реактивна політика призвела до певних диспропорцій. Так, значна частина фінансової допомоги та програм підтримки була зосереджена у великих містах, що ігнорувало потреби ВПО у малих містах та сільській місцевості. Це призвело до того, що значна частина ВПО залишилась поза межами державної допомоги. Аналіз також

дозволив виявити прогалини у координації зусиль між різними державними органами, а також між державними та недержавними суб'єктами. За приклад можна взяти досвід Польщі, де було створено єдиний координаційний центр, що дозволило максимально ефективно використати наявні ресурси [31]. В Україні ж ця координація є недостатньою, що призводить до дублювання функцій та нераціонального використання коштів.

Висвітлення нового полягає в системному підході до аналізу, який дозволяє не просто констатувати наявні проблеми, а й визначити їхнє коріння. Такий підхід є основним для розробки ефективних стратегій, які зможуть вирішити існуючі проблеми. Порівняння з зарубіжними працями дає змогу оцінити повноту української політики та визначити напрями для її вдосконалення (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Ключові виклики та напрями оптимізації української політики щодо ВПО

Виклик	Опис	Пропоновані напрями оптимізації
Нерівномірність розподілу допомоги	Недостатнє забезпечення потреб ВПО в сільській місцевості	Децентралізація політики, розробка локалізованих програм
Житлове забезпечення	Залежність від тимчасових рішень, відсутність довгострокової стратегії	Запуск пільгових іпотечних програм, будівництво соціального житла
Психосоціальна підтримка	Ігнорування психологічних потреб ВПО	Створення мережі психологічних центрів, співпраця з НДО
Доступ до ринку праці	Високе безробіття та невідповідність навичок	Програми професійної перекваліфікації, податкові пільги для бізнесу

Джерело: розроблено автором.

Узагальнюючи, можна сказати, що українська політика щодо ВПО є прикладом високої адаптивності та інноваційності в умовах безпрецедентної кризи. Однак, вона потребує подальшої трансформації з реактивної на стратегічну, з урахуванням європейського досвіду та унікальних українських реалій. Це дозволить не лише покращити життя мільйонів людей, а й

перетворити ВПО на потужний людський ресурс для післявоєнної відбудови України.

3.2 Консалтинговий проєкт «Оптимізація державної політики щодо ВПО в Україні»

На основі глибокого аналізу державної політики щодо ВПО та з урахуванням європейського досвіду, автором було розроблено консалтинговий проєкт «Оптимізація державної політики щодо ВПО в Україні» (додаток А). Метою цього проєкту є не просто теоретичне обґрунтування, а створення практичного, реалістичного та ефективного плану дій, який дозволить перейти від ситуативного реагування до системного та сталого управління міграційними процесами. Це є основною новизною цього дослідження.

Проєкт передбачає три основні фази: діагностичну, фазу розробки рекомендацій та фазу імплементації. На діагностичній фазі пропонується провести комплексне соціологічне дослідження серед ВПО, приймаючих громад та представників місцевих органів влади. Це дозволить зібрати емпіричні дані про потреби ВПО, ставлення до них у приймаючих громадах та ефективність існуючих державних програм.

Особлива увага була приділена аналізу досвіду країн, які мають схожі виклики, зокрема Польщі та Чехії. За приклад було взято їхні моделі, що поєднують державну підтримку з активною роллю громадянського суспільства. Такий підхід дозволить розробити рекомендації, які будуть адаптовані до українських реалій. На фазі розробки рекомендацій було запропоновано комплексний пакет змін, що охоплюватиме всі сфери життя ВПО. Ці зміни будуть ґрунтуватися на принципах, що відрізняють цей проєкт від існуючих.

По-перше, це принцип децентралізації. Наша ідея полягає в тому, що місцеві громади, які безпосередньо взаємодіють з ВПО, повинні мати більше повноважень та фінансових ресурсів для вирішення локальних проблем.

По-друге, це принцип індивідуалізованого підходу. Замість універсальних виплат, які не враховують потреби різних груп, ми пропонуємо запровадити систему цільових ваучерів та грантів. Наприклад, окремі ваучери на оренду житла, ваучери на навчання для дітей, гранти на відкриття бізнесу для підприємців з числа ВПО. Цей підхід є більш гнучким та ефективним.

Третім принципом є посилення ролі приватного сектору через публічно-приватне партнерство. Проєкт пропонує створити механізми стимулювання бізнесу для працевлаштування ВПО, зокрема через податкові пільги або державні субсидії на оплату праці. Це дозволить перетворити ВПО з пасивних отримувачів допомоги на активних учасників економічного життя.

Для ефективної імплементації цих рекомендацій проєкт пропонує чітку дорожню карту. Ця дорожня карта буде поділена на короткострокові (1-2 роки), середньострокові (2-5 років) та довгострокові (5-10 років) цілі. Наприклад, у короткостроковій перспективі пропонується створити єдиний електронний реєстр ВПО та запустити пілотні проєкти з ваучерами на житло в найбільш постраждалих регіонах.

Ця дорожня карта є одним із головних евристичних елементів дослідження. Вона не просто дає загальні рекомендації, а створює конкретний покроковий план, який може бути використаний урядом та місцевими органами влади. Це дозволяє перетворити теоретичні положення на практичні дії, що є дуже важливим для розробки політики. Дорожня карта також містить пропозиції щодо створення спеціалізованого підрозділу в структурі уряду, який буде відповідати за координацію політики щодо ВПО та взаємодію з усіма зацікавленими сторонами. Це дозволить уникнути дублювання функцій та забезпечить системний підхід до вирішення проблеми.

Розробка комплексного консалтингового проєкту передбачає не лише виявлення проблем та пропозицію рішень, а й деталізацію кожного етапу їхньої імплементації. Саме для цієї мети було розроблено дорожню карту, яка візуалізує основні напрями, цілі та інструменти реалізації. Її призначення полягає в тому, щоб надати органам державної влади чіткий, покроковий план

дій, який дозволить оптимізувати політику щодо ВПО. У наступній таблиці 3.3 детально представлена дорожня карта оптимізації державної політики щодо ВПО в Україні, розроблена в рамках цього консалтингового проєкту. Ця таблиця візуалізує всі етапи та очікувані результати.

Таблиця 3.3

Дорожня карта оптимізації державної політики щодо ВПО

Етап планування	Ключові завдання	Очікувані результати	Інструменти
Короткостроковий (1-2 роки)	Створення єдиного електронного реєстру ВПО, пілотні проєкти з житловими ваучерами	Підвищення прозорості, зменшення бюрократії, забезпечення житлом 5-10 тис. сімей	Електронна платформа «Дія», фінансові ваучери, партнерство з бізнесом
Середньостроковий (2-5 років)	Запуск програм професійної перекваліфікації, пільгові іпотечні програми	Повна інтеграція ВПО на ринку праці, придбання житла 50 тис. сімей	Гранти на навчання, співпраця з банками та забудовниками
Довгостроковий (5-10 років)	Розвиток місцевих громад, створення соціальних підприємств	Відновлення постраждалих громад, інтеграція ВПО в усі сфери життя	Інвестиційні програми, міжнародна допомога, ППП

Джерело: розроблено автором.

Представлена вище дорожня карта є не просто переліком ідей, а чітко структурованим планом, що відображає стратегічне бачення розвитку політики щодо ВПО. Вона показує, що оптимізація цього процесу є багатоетапною і вимагає послідовних кроків, від швидких рішень до довгострокових інвестицій. Короткострокові заходи, як-от створення єдиного електронного реєстру та пілотні проєкти, спрямовані на негайне вирішення найбільш гострих проблем, тоді як середньострокові та довгострокові цілі націлені на сталу інтеграцію та повноцінну адаптацію ВПО в українському суспільстві. Важливо, що ця модель враховує фінансові та інституційні обмеження, пропонуючи реалістичні інструменти, такі як партнерство з бізнесом та залучення міжнародної допомоги, що є важливим в умовах післявоєнного відновлення.

Інтерпретація дорожньої карти показує, що пропоновані рішення є релевантними для сучасної ситуації в Україні. Вони враховують не тільки нагальні потреби ВПО, а й стратегічні цілі держави, такі як економічний розвиток та післявоєнне відновлення. Проєкт спрямований на те, щоб перетворити ВПО з тягаря на потужний людський ресурс для відбудови країни. Це і є головною релевантністю нових ідей.

Окрім цього, проєкт пропонує механізми для моніторингу та оцінки ефективності політики. Це є основним для забезпечення її сталості. Пропонується створити систему індикаторів, які дозволять відстежувати рівень інтеграції ВПО, їхню зайнятість, доступ до освіти та медичних послуг. Це дозволить уряду приймати обґрунтовані рішення, базуючись на реальних даних, а не на припущеннях.

Порівняння з зарубіжними роботами показує, що пропоновані ідеї відповідають кращим світовим практикам. Наприклад, ідея житлових ваучерів успішно реалізована в Німеччині, а механізми ППП активно використовуються у Великій Британії [44]. Адаптація цих ідей до українських умов є головним завданням цього проєкту. Це дозволить Україні не «винаходити велосипед», а використовувати перевірені та ефективні інструменти.

Також, важливою складовою проєкту є рекомендації щодо психологічної та соціальної адаптації. Пропонується створити мережу спеціалізованих центрів, які надаватимуть психологічну підтримку ВПО та їхнім родинам. Ці центри будуть працювати в тісній співпраці з місцевими громадами, що дозволить подолати психологічні бар'єри та сприятиме взаєморозумінню. Проєкт також пропонує активне залучення міжнародних донорів та партнерів. Наша ідея полягає в тому, що Україна повинна не просто отримувати гуманітарну допомогу, а залучати інвестиції у довгострокові проєкти, такі як будівництво житла, створення робочих місць та розвиток соціальної інфраструктури. Це дозволить перейти від залежності від донорської допомоги до фінансової самодостатності.

Також, важливою складовою проєкту є рекомендації щодо підтримки інтеграції у сільській місцевості. Пропонується розробити спеціальні програми, які стимулюватимуть ВПО до переїзду у сільські громади, де існує дефіцит робочої сили та є потенціал для економічного розвитку. Ці програми можуть включати надання пільгових кредитів на придбання житла та землі, а також допомогу з відкриттям аграрного бізнесу.

Проєкт також пропонує механізми для оцінки ефективності політики. Пропонується створити систему моніторингу, яка дозволить відстежувати прогрес у реалізації політики та вносити корективи у програми. Це дозволить зробити політику гнучкою та адаптивною, що є важливим в умовах війни. Особлива увага в проєкті приділяється питанню залучення самих ВПО до процесу ухвалення рішень. Пропонується створити дорадчі ради з числа переселенців на місцевому та національному рівнях. Це дозволить державі отримувати зворотний зв'язок та враховувати реальні потреби ВПО, що є важливим для розробки релевантних програм. Це також сприятиме їхній соціальній активізації.

Проєкт деталізує концепцію індивідуального плану інтеграції, який розроблятиметься для кожної сім'ї ВПО. Цей план включатиме не лише матеріальну допомогу, а й рекомендації щодо професійної перекваліфікації, навчання, психологічної підтримки та пошуку житла. Метою є перехід від масового підходу до цілеспрямованої та індивідуалізованої підтримки. Для забезпечення ефективності програми професійної перекваліфікації, проєкт пропонує співпрацю з бізнес-школами та приватними компаніями. Ця співпраця передбачатиме створення навчальних курсів, які будуть адаптовані до потреб ринку праці, а також надання менторської підтримки для молодих підприємців-ВПО. Це дозволить значно підвищити їхні шанси на успішне працевлаштування.

Важливою складовою є також питання доступу до медичних послуг. Проєкт пропонує створити систему медичних ваучерів, які надаватимуть ВПО можливість отримувати кваліфіковану допомогу у приватних клініках. Це

дозволить зменшити навантаження на державну медичну систему та забезпечить рівний доступ до медичних послуг для всіх громадян. Одним з найбільш інноваційних елементів є пропозиція щодо використання Big Data та штучного інтелекту для аналізу міграційних потоків та потреб ВПО. Завдяки цій технології уряд зможе в реальному часі отримувати дані про переміщення населення, їхні потреби та прогалини в наданні допомоги. Це дозволить оперативно реагувати на зміни та оптимізувати розподіл ресурсів.

Для подолання соціальної напруги між ВПО та приймаючими громадами проєкт пропонує запустити національну інформаційну кампанію під умовною назвою «Ми – одна країна». Ця кампанія буде спрямована на висвітлення успішних історій інтеграції ВПО, а також на роз'яснення важливості взаємодопомоги та підтримки. Проєкт також акцентує увагу на проблемі гендерних та вікових особливостей ВПО. Зокрема, пропонується розробити спеціальні програми для підтримки одиноких матерів, жінок, які постраждали від насильства, а також для літніх людей, які потребують особливого догляду. Ці програми мають бути інклюзивними та враховувати специфічні потреби кожної групи.

З метою забезпечення сталості фінансування, проєкт пропонує створити Національний фонд підтримки ВПО, який буде фінансуватися як за рахунок державного бюджету, так і за рахунок міжнародної допомоги та приватних пожертв. Цей фонд дозволить уникнути залежності від короткострокових грантів та забезпечить фінансову стабільність програм. Окремим блоком рекомендацій є пропозиції щодо юридичної підтримки. Проєкт пропонує створити безкоштовні юридичні консультації для ВПО, які допоможуть їм у вирішенні правових питань, пов'язаних з реєстрацією, отриманням компенсацій, оформленням документів та іншими юридичними проблемами. Це є критично важливим для забезпечення їхніх прав.

Для довгострокової інтеграції у сільській місцевості, проєкт пропонує модель «соціального агробізнесу». Ця модель передбачає створення кооперативів та фермерських господарств, які будуть засновані ВПО за

підтримки держави. Це дозволить не лише забезпечити ВПО робочими місцями та житлом, а й сприятиме економічному відродженню сільських громад.

Проект також пропонує механізми для моніторингу та оцінки ефективності політики. Пропонується створити систему індикаторів, яка дозволить відстежувати прогрес у реалізації політики та вносити корективи у програми. Це дозволить зробити політику гнучкою та адаптивною, що є важливим в умовах війни. Для оцінки ефективності політики пропонується розробити систему KPI (Key Performance Indicators). Ця система включатиме такі показники, як рівень зайнятості ВПО, кількість осіб, які отримали житло, рівень задоволеності медичними та освітніми послугами. Ці показники дозволять уряду об'єктивно оцінювати результати своєї роботи.

У контексті міжнародної співпраці, проект пропонує активізувати діалог з країнами-донорами та міжнародними організаціями. Наша ідея полягає в тому, щоб перейти від запитів на гуманітарну допомогу до залучення інвестицій у довгострокові проекти, такі як будівництво житла, створення соціальної інфраструктури та підтримка малого та середнього бізнесу. Проект також акцентує увагу на необхідності створення програм культурної адаптації. Це може включати організацію спільних культурних заходів, фестивалів та освітніх проектів, які сприятимуть взаєморозумінню між ВПО та приймаючими громадами.

Важливим елементом є також підтримка дітей-ВПО. Проект пропонує розробити спеціальні програми, що забезпечуватимуть доступ до якісної освіти, психологічної підтримки та позашкільних занять. Це дозволить дітям подолати травму переміщення та повноцінно інтегруватися у нове середовище. У сфері освітньої політики пропонується створити онлайн-платформу, яка надаватиме ВПО доступ до освітніх ресурсів, курсів з вивчення мов та професійної перекваліфікації. Це дозволить ВПО підвищувати свою кваліфікацію та адаптуватися до вимог ринку праці.

Окремим блоком є рекомендації щодо подолання бюрократичних бар'єрів. Проект пропонує максимально цифровізувати процес реєстрації ВПО

та надання допомоги, щоб зменшити бюрократію та підвищити прозорість. Використання мобільного додатку «Дія» в цьому контексті є пріоритетним.

Проект також враховує ризики та виклики, що можуть виникнути під час імплементації. Зокрема, це проблема корупції, обмеженість фінансових ресурсів та недостатня координація між державними органами. Для подолання цих ризиків пропонується створити незалежну моніторингову раду, яка контролюватиме реалізацію проекту. Одним з важливих елементів є розвиток партнерства між державою та громадянським суспільством. Проект пропонує надати волонтерським та неурядовим організаціям (НДО) більше повноважень та фінансової підтримки для реалізації програм на місцях. Це дозволить використати їхній досвід та ефективність.

Для забезпечення фінансової стабільності, проект пропонує розробити довгострокову стратегію фінансування. Це може включати залучення коштів через державні та міжнародні позики, а також створення спеціальних фондів, які фінансуватимуться за рахунок приватних інвестицій. Проект пропонує створити інформаційний портал для ВПО, який надаватиме їм повну та актуальну інформацію про всі державні програми, послуги, вакансії та можливості. Цей портал стане єдиним джерелом інформації, що допоможе ВПО орієнтуватися у новому середовищі.

У контексті економічної інтеграції, проект пропонує надавати мікрогранти для ВПО, які бажають розпочати власний бізнес. Ці гранти будуть супроводжуватися бізнес-консультаціями та менторською підтримкою, що значно підвищить шанси на успіх. Проект також акцентує увагу на проблемі доступу до житла. Для вирішення цієї проблеми, крім ваучерів та іпотечних програм, пропонується створити державну програму з будівництва соціального житла в регіонах, де є високий попит на житло для ВПО.

Важливою частиною проекту є рекомендації щодо соціальної адаптації дітей-ВПО. Пропонується створювати спеціальні програми у школах, які сприятимуть їхній інтеграції та допоможуть їм подолати психологічні наслідки переміщення.

Проект також враховує екологічні аспекти, пов'язані з переміщенням ВПО. Зокрема, пропонується розробляти програми, які сприятимуть екологічній свідомості серед ВПО та приймаючих громад, а також забезпечуватимуть доступ до екологічно чистої води та продуктів харчування.

Узагальнюючи, можна сказати, що цей консалтинговий проєкт є унікальним у своїй повноті та практичності. Він не лише аналізує проблеми, а й пропонує конкретні рішення, що ґрунтуються на європейському досвіді та враховують українські реалії. Його впровадження сприятиме не лише покращенню життя мільйонів ВПО, але й посиленню інституційної спроможності України та її інтеграції в європейське співтовариство.

Також, важливою складовою проєкту є рекомендації щодо підтримки інтеграції у сільській місцевості. Пропонується розробити спеціальні програми, які стимулюватимуть ВПО до переїзду у сільські громади, де існує дефіцит робочої сили та є потенціал для економічного розвитку. Ці програми можуть включати надання пільгових кредитів на придбання житла та землі, а також допомогу з відкриттям аграрного бізнесу.

Висновки та ідеї, викладені у цьому проєкті, мають значну евристичну цінність, оскільки вони не тільки пропонують нові рішення, а й створюють методологічну основу для подальшого дослідження. Авторська модель динаміки політики щодо ВПО та дорожня карта оптимізації є новими інструментами, які можуть бути використані в подальших наукових роботах. Це є значним внеском у розвиток вітчизняної політичної науки.

Висновки до розділу 3

Проведене у цьому розділі авторське дослідження дозволило отримати низку ключових результатів, що відображають глибину опрацювання проблеми та вносять суттєвий внесок у її розроблення.

Було здійснено глибокий аналіз української державної політики щодо ВПО в умовах повномасштабного вторгнення. Дослідження дозволило виділити

ключові виклики, такі як системна нерівномірність розподілу допомоги, відсутність довгострокової житлової стратегії та прогалини у психологічній підтримці. Одночасно були визначені й головні здобутки, зокрема швидке законодавче реагування та інноваційне використання цифрових технологій.

Розроблено та обґрунтовано авторський консалтинговий проєкт «Оптимізація державної політики щодо ВПО в Україні». Новизна проєкту полягає в тому, що він є не просто набором теоретичних рекомендацій, а комплексною, покроковою дорожньою картою, яка може бути імплементована на практиці. Його основні принципи – децентралізація, індивідуалізований підхід та залучення приватного сектору – відображають сучасні тренди у сфері управління міграційними процесами.

Висвітлено нові ідеї та положення, що є авторським внеском у дослідження. Це, зокрема, створення авторської інтерпретаційної моделі динаміки державної політики щодо ВПО, яка ділить її на чіткі етапи – від кризового реагування до стратегічного планування. Ця модель дозволяє оцінити повноту вирішення поставлених завдань та визначити, які з них залишилися нереалізованими.

Здійснено порівняння авторських пропозицій з міжнародним досвідом, що підтвердило їхню релевантність та евристичну цінність. Виявлено, що запропоновані інструменти, такі як ваучери на житло та механізми публічно-приватного партнерства, успішно використовуються в європейських країнах, що робить їх впровадження в Україні не тільки можливим, а й необхідним.

Проаналізовано можливі складнощі впровадження рекомендацій проєкту, що дозволило оцінити їхню реалістичність. Визначено, що для успішної імплементатії необхідне постійне післяпроєктне супроводження, моніторинг та адаптація політики до змінних умов, що також є важливим авторським внеском.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження комплексно розкрило сутність та особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні, її порівняльний аналіз з досвідом європейських країн та розробку авторського консалтингового проєкту. Робота дозволила досягти поставленої мети та вирішити визначені завдання, що підтверджується такими основними результатами.

1. Було здійснено глибокий аналіз теоретико-методологічних засад дослідження внутрішнього переміщення. З'ясовано, що проблема ВПО є не лише гуманітарним, а й соціально-політичним викликом, що вимагає розробки комплексної державної політики. Визначено ключові поняття, такі як «внутрішньо переміщена особа», «інтеграція», «державна політика щодо ВПО», що дозволило створити концептуальну основу для подальшого дослідження.

2. Проведено порівняльний аналіз державної політики щодо ВПО в Україні та країнах Європейського Союзу. Виявлено, що, незважаючи на схожість деяких інструментів, українська політика має унікальні риси, продиктовані динамікою повномасштабного вторгнення. Успіхи у швидкому законодавчому реагуванні та цифровізації, з одного боку, і системні прогалини у сфері житлового забезпечення та соціальної інтеграції, з іншого, стали головними висновками порівняння.

3. Розроблено авторську інтерпретаційну модель динаміки української політики щодо ВПО, що дозволило ідентифікувати її ключові етапи – від кризового реагування до стратегічного планування. Ця модель є евристичною цінністю дослідження, оскільки надає методологічну основу для розуміння еволюції політики та оцінки її ефективності. Отримані результати свідчать про те, що наразі політика знаходиться на етапі переходу, що вимагає значної трансформації.

4. Сформульовано конкретні напрями практичного застосування європейського досвіду для України. Визначено, що Україна може адаптувати

такі практики, як диференційована фінансова допомога, механізми публічно-приватного партнерства у житловому секторі та системна психологічна підтримка, що дозволить створити більш ефективну та стійку політику. Це є ключовим для забезпечення сталої інтеграції ВПО.

5. Розроблено авторський консалтинговий проєкт «Оптимізація державної політики щодо ВПО в Україні». Проєкт, що ґрунтується на принципах децентралізації та індивідуалізованого підходу, пропонує чітку дорожню карту з конкретними заходами та очікуваними результатами. Він відображає основні практичні рекомендації та їхнє обґрунтування, а також порівняння з міжнародним досвідом. Це є головним авторським внеском у розроблення проблеми.

6. Визначено можливі складнощі впровадження запропонованих рекомендацій, серед яких – бюрократична інерція, обмеженість ресурсів та потреба у післяпроєктному супроводженні. Це дозволило оцінити релевантність нових ідей та положень, а також підкреслити необхідність постійного моніторингу та адаптації політики.

Проведене дослідження повністю виконало поставлені завдання. Однак, воно виявило нові запитання, що залишилися нерозкритими та можуть стати основою для подальших досліджень. Наприклад, як можна виміряти ефективність інформаційних кампаній, спрямованих на подолання соціальної напруги? Які механізми заохочення бізнесу до працевлаштування ВПО є найбільш дієвими в умовах післявоєнної економіки? Ці питання вимагають подальшого емпіричного та соціологічного вивчення. Подальші дослідження могли б зосередитися на розробці конкретних індикаторів ефективності інтеграційних програм, аналізі успішних кейсів бізнесу, що працевлаштував ВПО, а також на вивченні соціально-психологічних аспектів адаптації ВПО в різних типах громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук В.В., Шиманська К.В (2020). Економічні наслідки вимушеної міграції на розвиток національної економіки: зарубіжний досвід, українські реалії. *Review of transport economics and management*. 2020. № 3(19). С. 48-65. URL: <https://pte.ust.edu.ua/article/view/209622/214248> .
2. Блюк Н.В. Термінологія та понятійна характеристика внутрішньо переміщених осіб. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 142-147. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/05fb4928-ca83-423f-adce-98061e36ae6f/content> .
3. Бубняк С. М. Внутрішньо переміщені особи в контексті сучасних міграційних процесів в Україні. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 2019. Т. 22, № 11. С. 56-68. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1443/1417> .
4. Вишньовський В. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез II Міжнародної наукової конференції, 21–22 квітня 2022 р. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 29–31. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37882/2/MCTD_2022_Vyshnevsky_V-Psychological_adaptation_3-5.pdf .*
5. Гетманенко О. О. Міграційний шок та адаптація ринку праці в ЄС *Migration shock and labor market adaptation in THE EU* . *International scientific journal «Internauka»*. Series: «Economic sciences». 2025. vol. 1. № 5 (97) С. 115-125 URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/17521722093272.pdf#page=116> .
6. Гожда, К.Є., Рекотова, О.П. Генезиспоняття «внутрішньо переміщених осіб». *Молодий вчений*, 2018 № 4(2), С. 659–662. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21RE

F=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2018_4%282%29__73 .

7. Голубенко І. І., Єгорова В. С. Конституційні права внутрішньо переміщених осіб в Україні в аспекті дотримання європейських стандартів захисту. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. №4. С. 61-64. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/4ce5cde0-ac00-4b36-8e77-b34e90f19704/content> .

8. Горовой В. О., Албул І. В. Особливості соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах збройного конфлікту. Кваліфікаційна робота. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2022. 97 с. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9-%D0%92.-%D0%9E..pdf> .

9. Гоць А. А. Внутрішньо переміщені особи в Україні як об'єкт соціологічного аналізу. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2018. Вип. 77. С. 155-160.

10. Грицай І. Правове забезпечення соціальних стандартів та гарантій для внутрішньо переміщених осіб в Україні: теоретико-правовий аналіз. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2024. № 2(129). С.19-24. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14543/1/3.pdf> .

11. Єфремова Н. Зарубіжний досвід соціальної роботи благодійних організацій з внутрішньо переміщеними особами. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування, 2024. № 1(12). С. 110–126. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/320241/310823 .

12. Жванко Л. Вимушено переміщені особи та Європа : ретроспективний погляд на проблему (1914–2015). Європейські історичні студії : науковий журнал. 2020. № 15. С. 87–101. URL:

http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/univ/eis/eis_2020_15.pdf#page=87 .

13. Землякова В. О. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародні стандарти та національна практика : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра : спец. 293 - міжнародне право / наук. кер. М. В. Плотнікова. Суми : Сумський державний університет, 2023. 71 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/92794/1/Zemlyakova_bac_rob.pdf .

14. Ігнат'єва А. І., Бабарицький О. В., Брянкін А. С. Міжнародний захист прав людини: порівняльний аналіз забезпечення прав людини в Україні та країнах Європейського Союзу. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. №2. С. 1130-1135. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/328202/317948> .

15. Камінська Н. В. Проблеми реалізації і захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб. Ірпінський юридичний часопис. 2023. № 3. С. 22-34. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/156/155> .

16. Капінус О. Я. Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб: види та методи реалізації. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, 2021. № 4(16). С. 143-160. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1926/2335> .

17. КМІС для Ради Європи. 75 % внутрішньо переміщених осіб не планують переїзд із громади, де мешкають зараз – результати дослідження // Офіс Ради Європи в Україні. 2025. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/75-of-internally-displaced-persons-are-not-planning-to-move-from-their-current-location-survey-results?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 10.09.2025).

18. Козявко С. О. Аналіз напрямів державної політики в сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : 281 «Публічне управління та адміністрування». ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2024. 78 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3817/1/%D0%9A%D0%B2%D0>

%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D1%8F%D0%B2%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1.%20%D0%9E..pdf .

19. Колосок А. М., Буднік С. В. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. Ввічливість. Humanitas. 2024. № 4. С. 97-105. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25385/1/19662.pdf> .

20. Логвинова М. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. Науковий вісник ХДУ. 2019. №11. С. 44-50.

21. Малярчук Н.Г. Забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб: зарубіжний та вітчизняний досвід. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення. III Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. Маріуполь 22 червня 2020 р. С. 219-228. URL: https://www.researchgate.net/profile/Vladimir-Sazonov/publication/394342208_Prokremlevskoe_informacionnoe_davlenie_fejki_i_dezinformacia_vo_vrema_COVID-19_napravlennoe_protiv_Baltijskih_stran_III_Vseukrainskoj_naucno-prakticeskoj_internet-konferencii_Ukrainske_suspilstvo_v_um/links/689333b0c8f8b1083fa327fa/Prokremlevskoe-informacionnoe-davlenie-fejki-i-dezinformacia-vo-vrema-COVID-19-napravlennoe-protiv-Baltijskih-stran-III-Vseukrainskoj-naucno-prakticeskoj-internet-konferencii-Ukrainske-suspilstvo-v-u.pdf#page=219 .

22. Мартиненко О. Г. Проблематика соціальної роботи благодійних фондів України з особами, які перебувають на деокупованих територіях. Науковий часопис українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 100, серія 5. С. 47-53. URL: https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/100/100_2024.pdf#page=47 .

23. Новадоба (ІАА). Внутрішньо переміщені особи: тенденції переміщення у Україні і за кордоном (дослідження) // «Нова Доба». 2025. URL:

<https://novadoba.kiev.ua/внутрішньо-переміщені-особи-тенденц> (дата звернення 10.09.2025).

24. Орлова Н., Козирєва, О. Економічна та соціальна безпека внутрішньо переміщених осіб в Україні. Публічне управління. 2024. № 9. С. 123–133. URL: <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/162/164> .

25. Пікало А. О. Забезпечення соціального захисту внутрішньопереміщених осіб в Україні : магістр. дипломна робота : 281 Публічне управління та адміністрування. Дніпровський державний аграрно-економічний університет. Дніпро, 2022. 84 с. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/7695/1/%D0%9F%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%20%D0%90.%D0%9E..pdf> .

26. Самойлова Л. Г. Внутрішньо переміщені особи в приймаючих громадах: порівняльний аналіз моделей безконфліктної взаємодії : магістерська дис. : 054 Соціологія. Київ, 2018. 137 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/bcdcdfa6-f4c2-4c12-840b-3ffe6c03d991/content> .

27. Саноян Ю. М. Практичні аспекти надання медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам та біженцям від війни в Україні та ЄС. Матеріали Круглого столу «Правове регулювання прав людини у сфері приватного права». Острог, 2023. С. 44-45. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9209/1/Pravove%20rehuliuвання%20prav%20liudynu.pdf#page=44> .

28. Сова М. С. Особливості соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами: Досвід Європейського Союзу. International Electronic Scientific and Practical Journal «WayScience». ISSN 2664-4819. С. 172–174. URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/05/Conference-Proceedings-May-11-12-2023.pdf#page=172> .

29. Старинський М. В. Проблемні питання визначення поняття “внутрішньо переміщена особа” та напрямки його вдосконалення. Академічні

візії. Суми, 2024. № 31. С. 23–31. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1240/1157> .

30. Степаненко Л. В. Порівняльний аналіз психологічного захисту переселенців у ситуаціях ризику безпеки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. 2022. Т. 33 (72), № 3. С. 16–21. URL: https://www.psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2022/3_2022.pdf#page=22 .

31. Федорова А., Святун О. Основні права тимчасово захищених осіб з України в країнах ЄС. Сучасні проблеми розвитку міжнародного та європейського права : монографія / заг. ред. д-ра пед. наук, проф. В.В. Копійки. Київ, 2023. С. 199–220.

32. Хожило І. І., Ковтун В. В. Внутрішньо переміщені особи у фокусі публічноуправлінської діяльності: аналіз понять та категорій в умовах збройного конфлікту. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2024. № 3. С. 19–25. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/606/553> .

33. Цимбалістий Т., Блащак А. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2019. №4(20). С.126-130. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38388/1/%D0%A6%D0%B8%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf> .

34. Шанчева А. О. Забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 231 "Соціальна робота" Запоріжжя : ЗНУ, 2025. 96 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/25810/%D0%A8%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2%D0%B0%20%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> .

35. Box 2. Temporary protection for displaced persons from Ukraine // *EU Agency for Asylum (EUAA)*. URL: https://euaa.europa.eu/asylum-report-2024/box-2-temporary-protection-displaced-persons-ukraine?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 09.09.2025).

36. Buchko K., I. L. C. Connon, L. Dominelli. Country on the Move: Comparing the Impacts of Service Provision During the Waves of Displacement Before and After Full-Scale Aggression Against Ukraine. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2024. Vol. 9, P. 474–484. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/s41134-024-00337-9.pdf>.

37. Chesakova M., Bortun K., Lohvynenko, V., Molotai V., Tymoshyk N. Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. *Review of Economics and Finance*. 2023. № 21. P. 955–961. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11880/1/Paper-6_REF.pdf.

38. Crawford, Nicholas, and Kerrie Holloway. The livelihoods of forcibly displaced persons (FDPs). The Humanitarian Policy Group (HPG), London. 2024. 58 p. URL: https://odi.cdn.ngo/media/documents/HPG_WP_forced_displacement_Global_Evidence_Review-final-Apr24.pdf.

39. Guild, Elspeth, Kees Groenendijk. The Impact of War in Ukraine on EU Migration. *Frontiers in Human Dynamics*, 2023. 5:1189625. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/human-dynamics/articles/10.3389/fhumd.2023.1189625/full> (дата звернення 09.09.2025).

40. Iradukunda, Rodgers, Francisco Rowe, and Elisabetta Pietrostefani. Producing population-level estimates of internal displacement in Ukraine using GPS mobile phone data. 2025. arXiv:2504.00003. URL: <https://arxiv.org/pdf/2504.00003> (дата звернення 09.09.2025).

41. Ivasechko O., Turchyn Y., Astramowicz-Leyk T. Mechanisms for the Protection of Ukrainian Refugees in the EU Member States. *Nowa Polityka Wschodnia*. 2023. № 3 (38) P. 15-37. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Mechanisms_for_the_Protection_of_Uk.pdf.

42. Kaim, A., S. Kimhi, M. Siman-Tov, et al. 2024. From Compassion to Controversy: Unraveling the Impact of Societal Resilience on the Tapestry of Attitudes Towards Ukrainian Refugees. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2024. Vol.105: 104326. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420924000888> (дата звернення 10.09.2025).

43. Kortukova T., Tokar V. Comparative analysis of immigration policy in eu member-states and Ukraine. *academy*, 2024. №2 (61) P. 256-316 URL: https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/Full_issues/Issues/2_61_2024-1.pdf#page=256 .

44. Krawczyk M., A. Blasco, T. Gajderowicz and M. Giergiczny. Support for temporary protection of displaced populations in the EU: A conjoint experiment. *European Journal of Political Economy*, 2024. vol. 85, 102601. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0176268024001034> (дата звернення 10.09.2025).

45. Migration management: Welcoming displaced people from Ukraine. 2025. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-displaced-people-ukraine_en (дата звернення 09.09.2025).

46. Migration Policy Practice. IOM. Geneva. 2025. Vol. XIV, № 3. 59 p. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2025-031-el-mpp-7th-issue.pdf?utm_source=chatgpt.com .

47. Miliienko O. Internal migration and displaced persons in Ukraine: Governing policies and protections by the administrative courts. *Social and Legal Studios* . 2023. Vol. 6, № 3. P. 94-103. URL: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/Social%20and%20Legal%20Studios_Vol.%206_No.%203_2023_94-103.pdf .

48. Mykhnenko V. Understanding forced internal displacement in Ukraine // *Oxford Review of Economic Policy*. 2022. Vol. 38, № 3. P. 699–716. URL:

https://academic.oup.com/oxrep/article/38/3/699/6701687?utm_source=chatgpt.com&login=false .

49. NISS: Внутрішньо переміщені особи: де шукати допомогу під час війни? // Національний інститут стратегічних досліджень. 2025. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishno-peremishcheni-osoby-de-shukaty-dopomohu-pid-chas-viyny?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 10.09.2025).

50. Perelli-Harris B, Zavisca J, Levchuk N, Gerber TP. Internal displacement and subjective well-being: the case of Ukraine in 2018. *Soc Forces*. 2024. Vol. 102, № 3, P. 1157–1179. URL: <https://academic.oup.com/sf/article/102/3/1157/7287283?login=false> .

51. Policies to support refugees from Ukraine // *Eurofound*. URL: https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/policies-support-refugees-ukraine?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 09.09.2025).

52. Rufener M. C., et al. Estimation of internal displacement in Ukraine from satellite imagery // *Scientific Reports*. 2024. Article ID s41598-024-80035-8. URL: https://www.nature.com/articles/s41598-024-80035-8?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 10.09.2025).

53. Shibuya Y., Jones N., Sekimoto Y. Assessing internal displacement patterns in Ukraine during the beginning of the Russian invasion in 2022. *Nature Publishing Group UK*. 2024. *Sci. Rep.* 14, 11123. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-024-59814-w> (дата звернення 10.09.2025).

54. Tarkhanova O., Pyrogoва D. Forced displacement in Ukraine: understanding the decision-making process // *European Societies*. 2024. Vol. 26, №2. P. 481–500. URL: <https://direct.mit.edu/euso/article/26/2/481/127336> .

55. UNHCR. Global report on law and policy on internal displacement. Geneva: UNHCR. 2025. 136 p. URL: https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-02/global-report-on-law-and-policy-on-internal-displacement.pdf?utm_source=chatgpt.com

ДОДАТОК А
КОНСАЛТИНГОВИЙ ПРОЄКТ

на тему:
**«Оптимізація державної політики щодо
внутрішньо переміщених осіб в Україні»**

ЗМІСТ

<u>Мета проєкту</u>	72
<u>Діагностика поточного стану проблеми</u>	72
<u>Основні практичні рекомендації</u>	73
<u>Порівняння з міжнародним досвідом</u>	76
<u>Дорожня карта імплементації</u>	77
<u>Висновки</u>	78

МЕТА ПРОЄКТУ

Головна мета консалтингового проєкту полягає у розробці та впровадженні комплексної системи оптимізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні, яка забезпечить перехід від ситуативного реагування до системного та сталого управління міграційними процесами. Проєкт спрямований на створення ефективної системи координації між центральними та місцевими органами влади, запровадження індивідуалізованого підходу до підтримки ВПО через систему цільових ваучерів та грантів, посилення ролі приватного сектору через механізми публічно-приватного партнерства, забезпечення психологічної та соціальної адаптації ВПО у приймаючих громадах, а також створення сталих механізмів моніторингу та оцінки ефективності політики.

Цільовими групами проєкту виступають центральні органи виконавчої влади, місцеві органи самоврядування, громадські організації що працюють з ВПО, приватний сектор та бізнес-спільнота, а також міжнародні донори та партнери. Особливість проєкту полягає в його комплексному характері, який охоплює всі аспекти життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб та передбачає синергію зусиль різних рівнів влади і громадянського суспільства.

ДІАГНОСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ПРОБЛЕМИ

Аналіз існуючої системи управління політикою щодо ВПО в Україні виявляє низку критичних проблем, які потребують негайного вирішення.

Координаційні проблеми проявляються у дублюванні функцій між різними відомствами, відсутності єдиного координаційного центру, недостатній взаємодії між центральною та місцевою владою та неефективному обміні інформацією між інституціями. Такий стан речей призводить до розпорошення зусиль та неефективного використання обмежених ресурсів.

Фінансові обмеження характеризуються несталою системою фінансування програм для ВПО, переважанням універсальних виплат над цільовою підтримкою, недостатнім залученням приватних інвестицій та критичною залежністю від міжнародної гуманітарної допомоги. Цей підхід не стимулює активну інтеграцію ВПО у суспільне та економічне життя, а лише підтримує їх у статусі отримувачів допомоги.

Проблеми соціальної інтеграції включають наявність психологічних бар'єрів між ВПО та приймаючими громадами, недостатню кількість спеціалізованих центрів психологічної підтримки, обмежений доступ до якісної освіти для дітей з числа ВПО та низький рівень працевлаштування серед дорослого населення переселенців. Ці фактори суттєво ускладнюють процеси адаптації та створюють передумови для довгострокової маргіналізації певних груп ВПО.

Інформаційні проблеми проявляються у відсутності єдиної електронної системи обліку ВПО, недостатній прозорості у наданні послуг, складних бюрократичних процедурах та низькому рівні цифровізації послуг. Це створює додаткові перешкоди для ВПО у доступі до необхідних послуг та ускладнює процес прийняття обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях влади.

За результатами проведеної діагностики встановлено, що поточна система управління політикою щодо ВПО характеризується фрагментарністю, низькою ефективністю та недостатньою адаптованістю до потреб різних груп переселенців, що вимагає кардинальної реформи підходів до управління міграційними процесами та створення нової інституційної архітектури.

ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Блок інституційних реформ передбачає створення Національного агентства з питань ВПО як центрального координаційного органу, що матиме головний офіс у Києві та вісім регіональних представництв. Агентство отримає функції координації політики, моніторингу реалізації програм, методологічної

підтримки місцевих органів влади та забезпечення міжвідомчої взаємодії з річним бюджетом 250 мільйонів гривень. Створення єдиного координаційного центру дозволить уникнути дублювання функцій, підвищить ефективність використання ресурсів та забезпечить системний підхід до вирішення проблем ВПО.

Одночасно з централізацією координації пропонується впровадження принципу децентралізації через передачу 40% функцій з підтримки ВПО на рівень об'єднаних територіальних громад. Цей процес супроводжуватиметься наданням цільових субвенцій, розробкою методичних рекомендацій, навчанням кадрів та впровадженням системи ключових показників ефективності для місцевих органів влади. Місцеві громади краще розуміють специфічні потреби ВПО та можуть оперативніше реагувати на виклики, тому децентралізація підвищить ефективність та швидкість надання послуг.

Кардинальні зміни у фінансових механізмах передбачають запровадження системи цільових ваучерів замість універсальних виплат.

- Житлові ваучери вартістю 50 000 гривень на сім'ю на рік дозволять орендувати житло за власним вибором.
- Освітні ваучери по 25 000 гривень на дитину забезпечать доступ до додаткових освітніх послуг.
- Медичні ваучери на 15 000 гривень на особу покривають витрати на спеціалізовану медичну допомогу.
- Професійні ваучери по 40 000 гривень на особу фінансуватимуть курси перекваліфікації.

Цільові ваучери забезпечують більшу гнучкість у використанні коштів, стимулюють конкуренцію серед постачальників послуг та дозволяють ВПО самостійно обирати найкращі варіанти.

Грантова підтримка підприємництва включатиме мікрогранти до 200 000 гривень для малого бізнесу, стартап-гранти до 500 000 гривень для інноваційних проєктів та аграрні гранти до одного мільйона гривень для сільськогосподарських проєктів. Підтримка підприємницької ініціативи ВПО

сприятиме їх економічній інтеграції та перетворенню з отримувачів допомоги на активних учасників економічного розвитку.

Механізми публічно-приватного партнерства включають програму стимулювання працевлаштування через зниження єдиного соціального внеску на 50% для роботодавців ВПО, компенсацію 50% від мінімальної заробітної плати протягом 12 місяців та безкоштовну перекваліфікацію за рахунок державного бюджету. Економічні стимули для бізнесу сприятимуть масовому працевлаштуванню ВПО, що зменшить навантаження на державний бюджет та прискорить їх інтеграцію. Житлові програми ППП передбачають пільгову іпотеку під 5% річних для ВПО на придбання житла, будівництво соціального житла через ППП з 30-річною оплатою та програми відновлення зруйнованого житла.

Соціально-психологічна адаптація забезпечуватиметься через мережу з 100 центрів психологічної підтримки у 25 областях України з персоналом 500 психологів та 200 соціальних працівників, що надаватимуть індивідуальну терапію, групові сесії та сімейне консультування при річному фінансуванні 180 мільйонів гривень. Програми соціальної інтеграції включатимуть культурні заходи, освітні програми з вивчення української мови, історії та культури, а також волонтерські програми із залучення ВПО до громадської діяльності.

Цифровізація та забезпечення прозорості реалізуватимуться через електронну платформу «ВПО-Сервіс» з функціями реєстрації, подачі заяв, отримання довідок та моніторингу статусу справ. Платформа інтегруватиметься з платформою «Дія» та іншими державними сервісами, матиме веб-версію, мобільний додаток та USSD-доступ. Система моніторингу та оцінки включатиме 25 ключових показників ефективності з щомісячною, щоквартальною та річною звітністю і відкритим доступом до даних через веб-портал.

ПОРІВНЯННЯ З МІЖНАРОДНИМ ДОСВІДОМ

Німецька модель інтеграції біженців демонструє успішні практики застосування системи житлових ваучерів, обов'язкових інтеграційних курсів з мови та культури, швидкого визнання кваліфікацій та дипломів, а також активного залучення громадянського суспільства. Запропонована у проєкті система цільових ваучерів базується на німецькому досвіді, але адаптована до специфіки внутрішньої міграції. На відміну від Німеччини, де акцент робиться на інтеграції іноземців, в Україні потрібно зосередитись на подоланні регіональних відмінностей та збереженні культурної ідентичності переселенців.

Польська модель підтримки українських біженців характеризується спрощеними процедурами легалізації статусу, доступом до безкоштовної освіти та медицини, програмами працевлаштування через центри зайнятості та фінансовою підтримкою місцевих органів влади. Польський досвід показує важливість швидкого надання базових послуг, що знайшло відображення у запропонованій електронній платформі «ВПО-Сервіс», яка дозволить забезпечити аналогічну оперативність для внутрішніх переселенців через цифровізацію більшості адміністративних процедур.

Чеська модель децентралізації відзначається значними повноваженнями місцевих органів влади, прямим фінансуванням громад що приймають біженців, системою моніторингу та контролю з центру, а також активною роллю неурядових організацій у наданні послуг. Принцип децентралізації, запропонований у проєкті, відповідає чеському досвіду передачі 40% функцій на рівень об'єднаних територіальних громад, що дозволить підвищити ефективність та зменшити бюрократичні процедури при збереженні централізованої координації.

Британська модель публічно-приватного партнерства включає інноваційні підходи через податкові стимули для роботодавців біженців, програми менторства від бізнес-спільноти, співфінансування навчальних програм державою та приватним сектором, а також систему соціальних

облігацій. Запропонована у проєкті програма стимулювання працевлаштування базується на британських механізмах ППП, включаючи податкові пільги та компенсацію частини заробітної плати, що дозволить ефективно залучити приватний сектор до вирішення проблем ВПО.

Синтез міжнародного досвіду дозволив адаптувати найкращі практики до українських умов, враховуючи специфіку внутрішньої міграції, наявні інституційні можливості та ресурсні обмеження. Це забезпечує реалістичність та ефективність запропонованих рішень.

ДОРОЖНЯ КАРТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Короткостроковий етап планування, розрахований на перші один-два роки реалізації проєкту, зосереджується на створенні єдиного електронного реєстру ВПО та запуску пілотних проєктів з житловими ваучерами. Основними завданнями цього етапу є розробка та впровадження електронної платформи «Дія» для обліку та надання послуг ВПО, створення системи фінансових ваучерів для забезпечення житлом найбільш вразливих категорій переселенців, а також формування партнерських відносин з бізнесом для залучення приватного сектору до вирішення житлових проблем.

Очікувані результати включають підвищення прозорості у наданні послуг ВПО через цифровізацію процедур, зменшення бюрократичних процедур та спрощення доступу до державних послуг, а також забезпечення якісним житлом від п'яти до десяти тисяч сімей ВПО у найбільш постраждалих регіонах країни.

Середньостроковий етап планування тривалістю від двох до п'яти років передбачає запуск програм професійної перекваліфікації та пільгових іпотечних програм для ВПО. Ключові завдання цього етапу включають створення комплексної системи перенавчання та підвищення кваліфікації ВПО відповідно до потреб ринку праці, розробку та впровадження спеціальних іпотечних продуктів з пільговими умовами для внутрішньо переміщених осіб, а також

забезпечення повної інтеграції ВПО у трудові відносини через створення сприятливих умов для працевлаштування. Інструментами реалізації виступатимуть гранти на навчання та перекваліфікацію, співпраця з банківськими установами для створення спеціальних фінансових продуктів, а також партнерство з забудовниками для будівництва доступного житла.

Очікується досягнення повної інтеграції ВПО на ринку праці через забезпечення відповідності їх навичок потребам економіки, а також придбання житла п'ятдесятьма тисячами сімей ВПО через пільгові програми кредитування.

Довгостроковий етап планування на п'ять-десять років спрямований на розвиток місцевих громад та створення соціальних підприємств за участю ВПО. Стратегічні завдання цього етапу включають комплексний розвиток територій, що постраждали від військових дій або приймають значну кількість переселенців, створення мережі соціальних підприємств, які забезпечуватимуть зайнятість ВПО та сприятимуть їх повній соціально-економічній інтеграції, а також формування стійких механізмів самозабезпечення та розвитку громад. Основними інструментами реалізації виступатимуть інвестиційні програми державного та приватного характеру, міжнародна технічна та фінансова допомога, а також широке застосування механізмів публічно-приватного партнерства для максимізації ефективності використання ресурсів.

Очікувані результати включають відновлення постраждалих громад до рівня, який перевищує довоєнні показники розвитку, повну інтеграцію ВПО в усі сфери суспільного життя як рівноправних учасників місцевих спільнот, а також створення стійкої основи для довгострокового економічного та соціального розвитку регіонів.

ВИСНОВКИ

Запропонований консалтинговий проєкт забезпечить системні зміни через перехід від фрагментарної політики реагування до комплексної системи управління внутрішньою міграцією. Створення Національного агентства з

питань ВПО дозволить централізувати координацію та підвищити ефективність використання ресурсів, що є критично важливим в умовах обмежених бюджетних можливостей та необхідності максимізації результату від кожної інвестованої гривні.

Економічний ефект проєкту проявиться через впровадження механізмів ППП та стимулювання працевлаштування, що сприятиме перетворенню ВПО з отримувачів соціальної допомоги на активних учасників економічного розвитку. Очікується створення 200 000 нових робочих місць та залучення 1,5 мільярда гривень приватних інвестицій, що значно перевищить витрати державного бюджету на реалізацію програми та забезпечить її самоокупність у довгостроковій перспективі.

Соціальна інтеграція досягатиметься через мережу центрів психологічної підтримки та програми соціальної адаптації, які дозволять подолати психологічні бар'єри між ВПО та приймаючими громадами, що сприятиме формуванню єдиного соціального простору та зміцненню національної єдності. Технологічні переваги цифровізації послуг через платформу "ВПО-Сервіс" підвищать прозорість, зменшать корупційні ризики та забезпечать зручний доступ до послуг для всіх категорій громадян.

Можливі складнощі впровадження включають політичні ризики через зміну політичних пріоритетів після виборів, опір з боку існуючих відомств щодо перерозподілу повноважень та недостатню політичну волю для проведення глибоких реформ. Мітигація цих ризиків передбачає забезпечення широкої підтримки проєкту серед різних політичних сил та залучення міжнародних партнерів як гарантів стабільності реформи.

Фінансові обмеження через недостатнє бюджетне фінансування в умовах воєнного стану, затримки у надходженні міжнародної допомоги та небажання приватного сектору інвестувати в умовах невизначеності потребують поетапного впровадження з можливістю коригування обсягів фінансування, диверсифікації джерел фінансування та створення гарантійних фондів для приватних інвесторів.

Інституційні виклики включають недостатню кваліфікацію кадрів на місцевому рівні, опір бюрократичного апарату змінам та складнощі координації між різними рівнями влади, що вимагає комплексних програм підвищення кваліфікації, створення системи стимулів для ефективної роботи та впровадження чітких КРІ і системи моніторингу.

Соціальні ризики через можливі конфлікти між ВПО та місцевими громадами, невідповідність послуг очікуванням цільових груп та ризик зловживань у системі ваучерів потребують проведення інформаційних кампаній, залучення лідерів громад та створення ефективної системи контролю і зворотного зв'язку.

Необхідність післяпроектного супроводження включає створення постійно діючої системи моніторингу ефективності політики з щоквартальним аналізом КРІ та щорічним незалежним аудитом результатів, що дозволить своєчасно виявляти проблеми та вносити корективи. Система повинна бути достатньо гнучкою для адаптації до зміни зовнішніх умов, включаючи завершення військових дій, процеси реінтеграції звільнених територій та економічну ситуацію в країні.

Постійне підвищення кваліфікації працівників системи, обмін досвідом з міжнародними партнерами та впровадження найкращих практик у сфері управління міграційними процесами забезпечить сталість досягнутих результатів. Через п'ять років потрібно буде розробити нову довгострокову стратегію, яка враховуватиме досягнуті результати та нові виклики у сфері внутрішньої міграції.

Запропонований консалтинговий проєкт має значну наукову та практичну цінність, оскільки він не лише пропонує конкретні рішення для актуальних проблем, але й створює методологічну основу для майбутніх досліджень у сфері міграційної політики. Розроблені інструменти моніторингу та оцінки, система КРІ та дорожня карта можуть бути адаптовані для вирішення аналогічних завдань в інших сферах державної політики, що становить внесок у розвиток вітчизняної політичної науки.

Успішна реалізація проєкту сприятиме не лише покращенню життя мільйонів ВПО, але й посиленню інституційної спроможності України, її інтеграції в європейський простір та створенню стійкої основи для післявоєнного відновлення країни через ефективне використання людського потенціалу внутрішньо переміщених осіб як драйвера економічного зростання та соціального розвитку.